

ייחודים סגנוניים ותחביריים של לשון הקוראן*

תיאודור נלדקה

כידוע מתייחסים המוסלמים להתגלותו הבלתי ברואה של אללה, הקוראן, כאל האידיאל של אמנות הדיבור האנושית,¹ ואף האירופים מגלים נטייה ראשונית לראות בספר לפחות דגם של סגנון השפה הערבית. אולם לאחר שיקול מעמיק יותר לא ניתן עוד לסבור כך ברצינות. תעלה ודאי הטענה: איך יכולים אנו, המתקשים בלשונו של עם קדום שרוחו רחוקה מאתנו כרחוק מזרח ממערב, להיכנס לנפשו ולחשוב באופן הנוגד את דעתם של חכמים שִׁנְקוּ את החוש הלשוני לשפה הערבית יחד עם חלב אמם, ושל מלומדים – יהיה מוצאם אשר יהיה – שחיו בסמוך לערבים והקדישו את כל מאודם ללימוד הלשון הערבית וכלליה? אף על פי כן, יש לנו יתרון בולט על כל אלה: העדר דעה קדומה למול כבלי התפיסה הדתית. בנוסף לכך צמחנו על ברכי אסכולת הביקורת המדעית. אלה מאפשרים לנו להכיר בכך שאופן ההבעה של הקוראן לוקה בחסרים גדולים, שמהם נותרו חופשיות השירה הערבית הקדומה והמסורת הסיפורית הערבית (אח'באר אל-ערב). הדבר בהחלט סביר. המשוררים והמספרים עשו שימוש בלשון מטופחת ומוצקה באמצעות קודמיהם המרובים; לעומתם, הוציא מוחמד אל האור סוגה ספרותית חדשה לחלוטין והטיף לרעיונות ולתפיסות שהיו זרות לחלוטין לבני עמו, ומכאן שלא יכול למצוא באופן מידי צורת הבעה זהה.

אכן כל ההתחלות קשות.² המחדש מתיר על כן לעצמו הרבה חירויות הבעה

* Nöldeke, Theodor, 1910. "Stilistische und syntaktische Eigentümlichkeiten der Sprache des Korāns", in: *Neue Beiträge zur semitischen Sprachwissenschaft*, Strassburg and Trübner, 5-23. מספרי הפסוקים לקוחים מתוך המהדורה המלכותית המצרית.

1 מאחר שבמאה הראשונה לאסלאם עדיין נאבקו ביניהן תנועות רוחניות רבות ושונות, לא נעדרו בקרב מאמיניו בעלי מחשבה חופשית אשר הטילו ספק בדוגמה זו או אף שללו אותה. ראו: Goldziher 1889-1990: 2: 401ff.

2 גם בספר קהלת, ניסיון ליצירה קוהרנטית שכמותה לא ידעה העברית אלא מעט אם בכלל,

שירשימו את מי שאינם מאמינים, אך הן אינן תואמות את רוח השפה. אם הוא כבד הבעה כבר בהצגת תפיסותיו הדתיות, ובאותה המידה באגדותיו, יקשה עליו עוד יותר להביע עצמו בדיוקנות כמחוקק וכשליט. ממגיד העתידות (כֶּאֱהֶן) נטל מוחמד, כמוהו כאחרים, גם את השימוש במשפטי חריזה קצרים. אך כבר בתשומת הלב המעטה שהעניק לחריזה, כמו גם לזרות הצליל (אסוננס)³, הוא מפגין חוסר רגישות לצורות, ובמיוחד כאשר הוא ממשיך לשמור על אופן חריזה זה גם לאחר שנבואותיו נעשו בהדרגה, באופן טבעי, לפרוזה צרופה. בשל החריזה, גם אם עדיין הייתה בלתי מושלמת, נעשה הדיבור עצור מאוד, גם במקרים המרובים שבהם חרוזיו השונים של אותו הקטע נבדלו מאוד באורכם זה מזה.⁴ מוחמד בוודאי השקיע מחשבה רבה על תוכן נבואתו בטרם הביאה לאור, אך המעיט בחשיבה על צורתה.

יש עוד לשים לב לכך שעל הנביא היה להיאבק בחומר קשה ביותר. הערבית, שאוצר מילותיה עשיר במידה עצומה, התאימה ביסודה אך מעט להבעת קווי מחשבה ארוכים, ובמיוחד ביחס לדברים שברוח. עבודה מאומצת שנעשתה על ידי אחרים מאוחר יותר הפכה את אותה הערבית לכלי מתאים, מכל בחינה שהיא, לתיאור מדעי, אך בה בעת נותרו בה חולשות לשוניות מסוימות הטורדות את הדעת.⁵

ככלל, זורמים המשפטים בסורות הקדומות בקלות ובמהירות, אם כי טעויות לוגיות ספורות אינן זרות כאן. גם הקטעים הסיפוריים במרבית הסורות המכיות עדיין מהוקצעים דיים, במיוחד כאשר אין ניתנים פרטים רבים. אך בהצגת "הסיפור היפה ביותר" (סורה 12) יש הרבה מה לבקר. באופן כללי, סגנון הקטעים בעלי הפסוקים הקצרים מעוצב טוב יותר, כמו למשל בסורות 26, 43, 56. בסורה 26 יש להשלים עם העובדה שאברהם מדבר בפרוטרוט על יום הדין (פסוקים 88–102), באותו האופן שבו השתמשו כל הנביאים בביטויים אלה. ככל שמוחמד נעשה פרוזאי, הידלדל סגנונו.

מופיעים ביטויים לא־מלוטשים ובוטריים, אך מחברו היה בעמדה עדיפה בכך שקדמה לו ספרות רחבת היקף, ובכך שהוא יכול היה להסתמך על שירת החוכמה.

3 חלוקת הפסוקים במהדורות המצרית והאירופית ודאי טעונה תיקונים רבים, הן על ידי ביטול הפרדות מוטעות והן על ידי הפרדת צירופים מוטעים. בטקסט המקורי אין כל ציון לסופי פסוקים. פעמים רבות פולרס (Vollers 1906) טועה כאשר הוא מקבל את החלוקה לאברים המקובלת בהוצאות האירופיות המודפסות של הקוראן כחלוקה המקורית של הקוראן (ראו להלן הערה 5). (הערת המתרגם: נלדקה מפנה כאן את הקורא למסתו "הקוראן והערביה", שבה התפלמס עם דעותיו של פולרס 1910a Nöldeke).

4 בעצם קיומה של אי אחידות זו של האברים האינדיווידואליים, מוכתרים ניסיונותיו החדשים של מוחמד ליצור גושים סימטריים של אותם אברים בהצלחה מועטה. העדר חוש הצורה של הנביא, שהוזכר לעיל, נוגד הנחה זו.

5 הלשון מצרפת משפטים רבים זה לזה בלי לתת ביטוי ממשי לקשריהם הרעיוניים (חאל [תיאור מצב] עם וולאן; משפטי סֶפֶה [משפטי זיקה אסינדיטיים]). פ' "וואו" החשובה לעתים מקשרת ולעתים היא מציינת את משפט הסיום. ציון הזמן הינו בלתי מוגדר, וכן הלאה.

העדר מיומנות של חשיבה חדה ולוגית מוצא את ביטוי אף בהיבט הלשוני. וכך עולה בבירור כי המדריך והשליט לא פיתח עדיין סגנון פרוזה.

נוסף לכך יש לזכור שהנביא לא השמיע את דבריו באוזני אירופים משכילים, וכי החסר בהבעה לא חדר להכרתם של בני דורו, אשר לא היו אנשי ביקורת. גם באשר לחזרות הנשנות, אלה נראות כמחשבות⁶ לא ממוקדות יותר מאשר כרעיונות המקובצים בספר, במידה שאינה הולמת הרצאה רציפה. לערבים היה זה דבר כמעט חדש לגמרי. ואף אם הסוחרים האדישים של מכה מצאו שסיפורי הגיבורים הפרסים שסיפר נדר עולים על סיפורי הנביאים של קרובם מוחמד, בכל זאת הייתה לנבואותיו השפעה חזקה. מעולם לא ציינו המתנגדים, לא כל שכן אלה המשוכנעים, עד כמה משפטיו של מוחמד משוללי עוצמה, עד כמה הוא טובב במעגלים. עם זאת, מתוך הצלחותיו העצומות, אלה המוסוריות ואלה החומריות, אנו יודעים שבכל פעלו הוא היה "בעל הכוח ולא מאנשי הספר" (ἔξουσίαν ἔξων καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς).

ניתן אמנם להפריד בין סגנון לדקדוק במישור התיאורטי, אך לא במישור המעשי, וביצירה ייחודית זו עוד פחות מכול. ביסודו של דבר רציני רק להתייחס לתופעות הבולטות מבחינה דקדוקית, אך נוכחתי שראשית עלי להצביע על חסר מסוים בסגנון. היבט זה מוביל בהדרגה לסוגיות הדקדוקיות. הטהורות, אשר הדיון בהן גובל לפעמים, מטבע הדברים, בדיון בסוגיות הסגנון. אף על פי כן, בכל הדיון שלהלן אין בכונתי להגיע לשלמות ואף לא לנקוט שיטתיות נוקשה.

העובדה שהקוראן חוזר תמיד על נושאי המרכזיים, ואף באותן המלים, גורמת לנו לעתים קרובות למצוא שהוא משעמם. אך למוחמד היה צידוק מתאים לכך; הוא הגיע לכלל דעה שתורתו תרשים דווקא באמצעות חזרות אלה. ולערבים, אשר היו רגילים לנוסחאות קבועות, חזרות אלה לבטח לא היו זרות, גם אם במקומות שונים הוא השתמש אפילו לגבי זוטות ממש באותן הנוסחאות או בכאלה הזרות להן במהותן, כמו למשל בהקדמות הבאות לסיפורים: הֲלִי אֲתֹאכְ חֲדִיתִּי מוֹסָא אֲדִי? "האם בא אליך דבר קורות משה?" (סורה 20, פסוק 9; סורה 79, פסוקים 15-16); הֲלִי אֲתֹאכְ חֲדִיתִּי דִּיפִי אֲבֵרָאֵימִי אֲלִמְכֶרְמִינִי אֲדִי? [...] "האם בא אליך דבר קורות אורחי אברהם הנכבדים? כאשר [...] (סורה 51, פסוק 24); הֲלִי אֲתֹאכְ נִבְאִי אֲלִחִ'סִמִּי אֲדִי? [...] "והאם בא אליך

6 להוגים משכילים מאוחרים היוותה ודאי הדלות הרעיונית של הספר הקדוש וילדותיותם הפרימיטיבית של רעיונותיו ממשול נוראי, וכך יכלו להיאחו באסלאם, להאמין שנאחו בו או רק לשמור על חזות שכזאת.

7 בקטע זה אני שב ומחליף את אופן הכתיבה הקוראני "המשופר", למרבה הצער, של ההוצאות האירופיות. "א" סופית צריכה להישמר גם לפני סופיות הכינוי הפעול. במכה ובמדינה ביטאו ממש 'atāka' וכדומה. השמטת ה-i כמציינת ā מהקממות שמהם היא נעדרת בכתיב המקורי של הקוראן אינה נהוגה עדיין, למרבה הצער.

דבר הריב בעת [...]” (סורה 38, פסוק 21); הַל אֲתֹאכְ חֲדִיתִּי אֲלֶגְנוּד “האם הגיע אליך סיפור הגדודים?” (סורה 85, פסוק 17). לכאן שייכת גם הפתיחה בקשר ל”יום הזעם” (dies irae): הַל אֲתֹאכְ חֲדִיתִּי אֲלֶרְאִשִׁיתִּי “האם הגיע אליך דבר האופפת?” (סורה 88, פסוק 1). לעומת זאת, ראוי לבקר את העובדה שבקטע האחרון הוא משתמש במלים או באופני מבע דומים מבלי שיבהיר את משמעות הדברים. בכתיבה שאינה עשויה בוהירות עשוי כל אחד מאתנו להשתמש בקלות, שלא לצורך, באותה המלה או באותו הביטוי פעם אחר פעם, גם אם אינם רווחים במיוחד בכתיבתו בכלל. כך קורה ברבות מהדוגמאות שיובאו להלן, בעוד שבמקרים אחרים החזרה אינה מכוונת, ואף עילגת למדי. כך למשל הצורה הרווחת באופן כללי קָל “אמור!”, שבה מקל האל על הנביא, בדרך מחוספסת כלשהי, את מלאכת הדיבור בשמו, ⁸ מופיעה בסורה 6 לא פחות מ-42 פעמים, ואילו תִּמְ “אחר כך” מופיעה 21 פעמים; אִמְ “או” מופיעה בסורה 52, פסוקים 31–44 בסך הכול 16 פעמים, ובסורה 68, פסוקים 37–47, 5 פעמים; לַעֲלֶכֶם “למען (אתם)” מופיעה במשפטי הסיום של סורה 2, פסוקים 21, 52, 53, 56, 63, 73, 150, 179, 183, 185, 189, 219, 242, 266, וכמוה לַעֲלֶהֶם “למען (הם)” מופיעה בסורה 2, פסוקים 186, 187, 221 (ובסך הכול 21 פעמים); המלים חָתָא אֲדָא “עד שכאשר” מופיעות בסורה 18, פסוקים 71, 74, 77, 86, 90, 96 (בפסוק האחרון פעמיים); צורות של אֶתְפַּן “הדיח” מופיעות בסורה 17 פסוקים 64, 76, 103 (אך לא במקומות נוספים בקוראן); תִּקְבֵּל “נרצה” מופיעה בסורה 5, פסוקים 27, 36; יִתְקַבֵּל “ירצה” מופיעה בסורה 5, פסוק 27; יִתְקַבֵּל “ירצה” אף היא בסורה 5, פסוק 27 (עם זאת, צורת הסביל מופיעה פעם נוספת בקוראן רק בסורה 9, פסוק 53); צורות של אֲנִקְלֵב מופיעות בסורה 3, פסוקים 127, 143–144, 149, 174; כִּפָּא בְּאַלְלָהָ “ורב הוא אלוהים” עם אקזוטיב של תמיזו בצורת אדייקטיב מופיע בסורה 4, פסוקים 6, 45 (פעמיים), 70, 79, (81), 132, 166, 171, וִיכְפָּא בָּהּ “ורב הוא” (בשימוש אחר) מופיע בסורה 4, פסוקים 50, 55; כִּדְאֵבֵן מופיעה בסורה 78, פסוק 28, ובהקשר אחר בפסוק 35 (אך לא בשום מקום נוסף בקוראן); ¹⁰ לַנְּסַפְנָה פִּי אֲלִימְ נִסְפֵן “נדקנו הדק היטב לזורתו בים” מופיע בסורה 20, פסוק 97 (עגל הזהב); יִנְסַפְהָ רִבִּי נִסְפֵן “ידקם אלהי הדק” מופיע בסורה 20, פסוק 105 (ההרים ביום תחיית המתים כמו נִסְפַת “זוורו לעפר” בסורה 77, פסוק 10); חִגְרֵן מְחַגְרֵן מופיע בסורה 25, פסוק 22, ופעם נוספת בפסוק 53; סִמְן

8 במיוחד קורה הדבר כאשר האל מצווה עליו לדבר אליו עצמו, סורה 3, פסוק 26 ואילך.
9 בסורה 6 במהדורה החדשה של ספרי תולדות הקוראן (Nöldeke 1909: 161), מצביע שוואלי (Schwally) על שימוש בשורה שלמה של ביטויים חזורים.
10 שם הפעולה הפרוטו־שמי פעאל נעשה נדיר בערבית הקלאסית והוא מוחלף ב־תַפְעֵל (תַפְעֵל, תַפְעֵלָה). יש לציין במיוחד כי בשפה המשמשת כיום בדרום ערב, עדיין מופיעים פעאל וכן תואמו תַפְעֵלָה. ראו: 2:536ff, 1396 [1901]: 2. De-Landberg 1905-1913

"בעל אותו שם" מופיע רק בסורה 19, פסוקים 7 (ליוחנן) ו-65 (לאל); סנראוד ענה אבאה "נפתה אביו על אודותיו" מופיע בסורה 12, פסוק 61, לאחר ראודתה ען נפסה "ותפתה" (וריאנטים זעירים), ובמובן המיני בסורה 12, פסוקים 23, 26, 32, 51 (בפסוק האחרון פעמיים); בנוסף לכך מופיע רק ראודתה ען דִּיפֶה "ב] תאותם את אורחיו" (גם כאן במובן המיני) בסורה 54, פסוק 37; וְאַנְתֶּם תִּנְדְּרוּנָה "ועיניכם רואות" מופיע בסורה 2, פסוק 5, לשם אינו שייך, או מוטב, מיותר, שכן הוא שייך לפסוק 50; וְמֵא אֱלֹהֵי בְרֵאֲפֵלְן עֲמֵא תִפְעִלוּנָה "אכן לא נעלמו מאלוהים מעשיכם" מופיע בסורה 2, פסוקים 74, 85, 140, 149, ועם יְעִמְלוּנָה "הם] עושים" בפסוק 144 (ופרט לכך רק עוד בסורה 3, פסוק 99, ועם רַבֵּכ "אלוהיך" במקום אֱלֹהֵי, (סורה 6, פסוק 132 בסורה 11, פסוק 123, ובסורה 27, פסוק 93); פִּלֵא חִוּפֵן עֲלֵיהֶם וְלֵא הֵם יַחְנוּנָה "ולא עליהם הפחד ולא עליהם היגון" מופיע בסורה 2, פסוקים 38, 62, 112, 262, 274, 277 (ובנוסף לכך ב-5 מקומות נוספים); לָהֵה מֵא פִי אֶלְסִמְאֻוֹת וְמֵא פִי אֶלְאָרְדִּי "לאלוהים כל אשר בשמים וכל אשר בארץ" מופיע בסורה 4, פסוקים 126, 131 (באחרון פעמיים), 132, 170, 171; לָהֵה מֶלֶכְ אֶלְסִמְאֻוֹת וְאֶלְאָרְדִּי וְמֵא בִינְהֵמֵא "ולאלוהים מלכות השמים והארץ וכל אשר ביניהם" מופיע בסורה 5, פסוקים 17, 18, ובנוסף ממש דומה בפסוקים 40 ו-120. כמה מהדוגמאות שהובאו לעיל הינן פרי שיקולי חריזה. הדבר בולט יותר בדוגמאות אחרות. סְבִילֵן "דרך" הינה מלת חריזה בסורה 25, פסוקים 9, 27, 34, 42, 44, 57 (בפסוקים 34, 42, 44, לעניין זה, מופיע אֶדְלֵ סְבִילֵן "התועים מכל [האדם] בדרך"). בסורה זו חוזרות גם מילות חריזה אחרות. סְבִילֵן עצמה מופיעה כמלת חריזה בסורה 4 עשר פעמים נוספות, ובסוף פסוק 34 אחת עשרה פעמים. בסורה זו נעשה שימוש רב גם במילות חרוז אחרות: שִׁיאָן "מאומה" עומדת בסורה 19 בסופי הפסוקים 9, 42, 60, 67; לְצַד אֵלֵה נִמְצֵאוֹת בסורה 19 מילות חריזה חוזרות נוספות; בסורה הקצרה 47 (38 פסוקים) מתחרים שישה פסוקים ב־אֶעְמַלְהֶם "מעשיהם" (בפסוקים 1 ו-8 אֶדְלֵ אֶעְמַלְהֶם "עשה את מעשיהם תועה", בפסוק 4 – יִדְלֵ אֶעְמַלְהֶם "יעשה תועה מעשיהם", בפסוקים 9 ו-28 פֶּאֶחְבֵּט אֶעְמַלְהֶם "ואעש מאפע את מעשיהם", בפסוק 32 – סִיחְבֵּט אֶעְמַלְהֶם "ויעש מאפע מעשיהם"). לעניין זה יש להזכיר גם את וְלֵא יִלְמוּנָה פִתִּילֵן "ולא יעשקו [גם] כקרום גרעין התמר" בסורה 4, פסוקים 49, 77; וְלֵא יִלְמוּנָה נִקְרִין "ולא יעשקו [גם] כמשקע גרעין התמר" בסורה 4, בפסוק 124; לֵא יֵאֲתוּנָה אֶלְנֵאֶס נִקְרִין "הם לא יתנו לבני אדם [גם] משקע גרעין התמר" בסורה 4, פסוק 53 ועוד.

לעתים קרובות מאוד משנה מוחמד, בדיון, את מיקום המלים בשל חריזה. תכופות, לחיזוק החריזה, הוא משתמש בצורות אחרות מאלה שבהן השתמש במקומות אחרים, וגם זהו אמצעי תקין. אך הוא נוהג לעשות זאת בקלות רבה מדי. לעתים נוצרים אגב כך אי דיוקים קלים. למשל, וְאַנְא מֵעֵכֶם מִנְ אֶלְשֵׁאֲהִדִינָה "ואנוכי אתכם מן העדים" סורה

3, פסוק 81, ניתן באמת לדבר רק על עד אחד; כך אני מעמק מן אלמנת־רני "ואף אנוכי במחכים עמכם הנני" בסורה 7, פסוק 71 ובסורה 10, פסוקים 20, 102; בדומה אני לעמלכם מן אלקאלין "אכן אנוכי הנני מן המתעבים את מעשיכם" בסורה 26, פסוק 168; לתכוננ מן אלמרג'ומיני "והיית באלה אשר רגמום אבן" בסורה 26, פסוק 116; סוואנ עלינא אועות אמ למ תכנ מן אלואעזיני "אחת היא לנו, אם הזהרת ואם לא תהיה מן המזהירים" בסורה 26, פסוק 136. ¹¹ בשל החררו קיים לעתים קרובות אימפרפקט לצד פרפקט: כמא נסו לקאא ומהמ האד'א כאנו באאיאתנא יג'חדונ "כאשר שכחו פגישת יומם זה ועל אשר כחשו באותותינו" בסורה 7, פסוק 51; פריקן כד'בתמ ופריקן תקתלונ "ותתנו מהם לכוזבים ומהם הרגתם" בסורה 2, פסוק 87; פריקן כד'בו ופריקן יקתלונ "נתנו מהם לכוזבים ומהם הרגו" בסורה 5, פסוק 70; במא עפן וכאנו יעתדונ "זאת (להם) על אשר מרו ויעברו (חוק)" בסורה 3, פסוק 112; ומא ולמונא ולאכנ כאנו אנפסהמ ולמונ "אכן לא אותנו עכרו כי את נפשותם עכרו" בסורה 2, פסוק 57, ובסורה 7, פסוק 160. פעלו "עשו" הפשוט מופיע מפעם לפעם גם במקומות אחרים בקוראן, כאשר החריזה לא הצריכה את הופעת הצירוף כאנו יפעלונ "היו עושים". ¹² החריזה מכתיבה את הריבוי הווגי בסורה 56. שימו לב גם ל־אנ אלמקתני פי ג'אתן ונהרן "ואולם היראים (את אלוהים) בגנות ונהרות" בסורה 54, פסוק 54. לאמיתו של דבר אין הביטוי שייך לשם, ולמול ג'נאת "גנות" קיים רק יחיד בלתי ניטה, מאחר שהחריזה בקטע היא ar, ir, ur.

- משפטי הסיום של הפסוקים משמשים תכופות רק למילוי החריזה או לפחות לשם השלמת המסגרת. כפי שכבר צוין, ממש כך בונה הנביא משפטים רבים באמצעות חזרה מתמדת במטרה להרשים, אך עד כמה היא מיותרת. למשל, הסיומות ואללה צוין חקימן "ואלוהים גבור וחכם" בסורה 2, פסוקים 228, 240 המופיעות באמצע פסיקות משפטיות, וכך גם ואללה סמיען עלימן "ואלוהים שומע ויודע" בסורה 3, פסוק 34 במהלך הסיפור! כך במספר רב של משפטים בסורה 2 שבהם מופיעה המלה לעלכם "למען (אתם)", ¹³ (ראו לעיל). רק למען החררו משמשים המשפטים אנ כנתמ תעלמונ "לו ידעתם" בסורה 2, פסוקים 184, 280 ובסורה 6, פסוק 1; אנ כנתמ פאעליני "אם כן תעשו" בסורה 12, פסוק 10, ובסורה 21, פסוק 68; ¹⁴ וכנא פאעליני "ונעש כן" בסורה 21, פסוקים 79, 104; גם אנ כנתמ סאדקיני "אם מאמינים אתם" בסורה 2, פסוק 94
- 11 אך גם ללא מן, החררו בלכנתמ מן אלח'אסריני "הייתם מהאובדים" היה כשורה ולמעשה סוף (פסוק).
- 12 בהעדר אילוץ החריזה מא תדונ ומא כנתמ תקמונ "ואת אשר תגלו ואת אשר תעלימו", סורה 2, פסוק 33. ואולי כנתמ "הייתם" זו מוצגת כתחושה ריתמית מועדפת ידועה?
- 13 בסורה 2, פסוק 219 אין לעלכם תתפכרונ "אולי תשימו אל לב" מהווה סיום פסוק, מאחר שפסוקים 219–220 מהווים למעשה רק פסוק אחד.
- 14 בסורה 15, פסוק 71 יש ל־אנ כנתמ פאעליני "אם ישכם עושים" מובן ממשי.

הוא מיותר לפי שקדם לו משפט תנאי, והוא הדין בדיוק לגבי אַן כַּנַת מִן אֶלְטָאָדְקִינַן "אם מדוברי האמת הינך" בסורה 7, פסוק 106. וכן הלאה, במבעים נוסחתיים מתחום המשפט אַן אֶלְלָהּ בְּמֵא תַעְמְלוּנַן בְּסִירָן "כי רואה אלוהים את מעשיכם" בסורה 2, פסוקים 233, 237; וְאֶלְלָהּ בְּמֵא תַעְמְלוּנַן ח'בִירָן "ואלוהים יודע את מעשיכם" בסורה 2, פסוק 234 ובפסוקים רבים אחרים. כמוהו בלתי הגיוני משפט הסיפא ב־אֶפְאֶנַת תְּהַדִי אֶלְעָמִי וְלָן כִּאֲנוּ לֹא יִבְסָרוּנַן "ואולם האתה תוכל לעשות את החרשים לשמוע, ואם גם לא ישכילו?" בסורה 10, פסוק 43, שכן העדר כושר הראייה של העיוורים הוא היפותטי גרידא, ואף וְלֹא תִסְמַע אֶלְסָמַּ אֶלְדְּעֵאָא אֶד'א וְלָן מְדַבְרִינַן "ולא תוכל לעשות את החרשים כיישמעו את הקריאה בהפכם ערף נסוגו אחור" בסורה 27, פסוק 81, ובסורה 30, פסוק 52 אינו טוב יותר, כי החירשים אינם שומעים גם כאשר הם נשארם במקומם. העובדה שהקוראן עובר במהירות מנושא לנושא לא הייתה זרה לערבים; הם התרגלו לכך באמצעות משורריהם. אך מבחינה זו מוחמד התיר לעצמו חירות רבה מדי, קטע דבר מסוים, קיבל דבר אחר, וזנח את זה כדי לשוב לראשון וכדומה. הדבר בולט במיוחד בסורה 37, פסוק 164, שֶׁם לַפְתַּע פְּתֵאוּם, וללא כל התראה, מדברים המלאכים, ואז שוב נסוגים. מעבר זה אינו ברור בסורה 72, בפסוק 15, הַמִּסְתִּיִּים עִם דְּבַרֵי הַגֵּן וּמִיִּיד אַחַר מִכֵּן אֶלְלָהּ מְדַבֵּר שׁוֹב. המילית אַן (אֵן) "ש" ניצבת בראש פסוק 16 כמו בראש משפטיהם של הַגֵּן, בעוד שלמעשה היא שייכת לַקֵּל "אמור" של פסוק 1. ייתכן שמוחמד עצמו לא נתן דעתו על המעבר.

בקפדנות מעטה הנוהג הקוראן בהקבלה המדויקת של אברי ההקבולה. מבחינה מילולית עשוי לפעמים נושא ההשוואה להיות מושווה לחלק נלווה של התיאור. דוגמה לכך היא ההקבלה מֵת'ל אֶלְד'ינַן יִנְפִקוּנַן אֶמְוֹאֶלְהֵמַּ פִּי סְבִיל אֶלְלָהּ כִּמְת'ל חֲבַתַּן אֲנַבְתַּת סַבְעַ סְנֵאֲבַל פִּי כֵּל סְנַבְלַתַּן מֵאֶת חֲבַתַּן "משל אלה אשר יפורו הונם בדרך אלוהים כמשל גרעין אשר יעשה שבע שבלים. בכל שבלת מאה גרעינים" בסורה 2, פסוק 261, שכן למעשה התרומה, ולא מעלי התרומה, היא המושווית לשיבולים שופעות גרעינים. בדיוק כך קורה גם בהקבלה לאלה שאינם רוצים לתת מכספם למען האל בסורה 2, פסוק 265. כמו כן אין התאמה ב־מֵת'ל מֵא יִנְפִקוּנַן פִּי הַאֶד'ה אֶלְחִיּוּאֵת אֶלְדְּנֵאֵת אֶלְדְּנֵאֵת רִחֹן פִּיהָ סֶרְן אֶסֶאֲבַת חֲרַת' קוּמֹן וְלֵמֹו אֲנַפְסָהֵמַּ פֶּאֶהֲלַכְתָּהּ "משל אלה אשר יפורו הונם לחיי העולם הזה כמשל רוח תוכה קרה צורבת אשר פגעה בשדה אנשים העוכרים נפשותם ותכלהו" בסורה 3, פסוק 117, שם הרוח הגורמת להרס מושווית לנפגעים (לתגובה המעוקרת). ודוגמאות נוספות: אֲנַמֵּא מֵת'ל אֶלְחִיּוּאֵת אֶלְדְּנֵאֵת כִּמֵּאֲאֵן אֲנַזְלֵנָּהּ מִן אֶלְסֵמֵאֵא [...] "אכן חיי העולם הזה משלם כמים אשר הורדנו מן השמים [...] בסורה 10, פסוק 24, שם הגשם המרווה (שמשך ירידתו קצר) משמש (במקום השדה) כתמונת מנעמי העולם הזה, ובדומה לכך בסורה 18, פסוק 45; בסורה 2, בפסוק 17 נאמר נכונה מֵת'לְהֵמַּ כִּמְת'ל אֶלְד' אֶסְתֹּקְדַּ נֶאֲרָן [...] "משלם כמשל (איש) אשר הדליק אש [...]",

אך בהמשך, בפסוק 19, אן כְּסִיבִן מִן אֶלְסִמָּא [...] "או כעננה משמים [...]" ומוכי הסופה ההרסנית מעומתים עמה; בשאלה מת'ל אֶלְגֻנַת אֶלְתִּי וְעַד אֶלְמַתְקוּנ [...] כִּמֵּן הוּא אֶלְאֵלֶן פִּי אֶלְנָאָר "זה מראה הגנה אשר הועדה ליראים (את אלוהים) [...]" (הכמוחה) כזה אשר הוא לעולמים ב[גיהנם] האש?" בסורה 47, פסוק 15 ואילך, מושבם הבטוח של המאושרים מושווה לאנשי הגזירה במקום למקום מושבם, אש הגיהנום. ודוגמה נוספת: אֶנְעֻלְתִּמְ סִקָּאִית אֶלְחֻאג' וְעֻמָּאֲרַת אֶלְמִסְגִ'ד אֶלְחֻרָאִמ כִּמֵּן אֶאֱמַנ בֵּאלְלָה וְאֶלְיֻמ אֶלְאֶחְד' וְגֻ'אֶהֲד פִּי סִבִּיל אֶלְלָה לֹא יִסְתּוּנַ עִנְד אֶלְלָה "התשוו השקות החוגג ובקר במסגד הקדוש אל האיש אשר האמין באלוהים וביום האחרון ויחרף נפשו במלחמת אלוהים לא ישוו לפני אלוהים" בסורה 9, פסוק 19 מושווה השירות הקדוש עצמו – במקום מפעיליו – להסידות טהורה, אך בסיום מובאים יחדיו שני סוגי האנשים. משפטים כגון מִא אֶלְקֻכְמ וְלֹא בְעֵתְכֻמ אֶלֹא כִּנְפִסֵן וְאֶחְדֵתֵן "בראיאתם ותקומתכם אינם אלא כנפש אחת" בסורה 31, פסוק 28, מופיעים לעתים מזומנות יותר בעברית ובארמית, אך בערבית הם נדירים למדי.¹⁵

בלשון הקוראן גם קיימים מקרים רבים של אי עקביות. כך עומדים שני אברים מאוחים או בני אותו מעמד כשהאחד מיודע ואילו האחר סתום: תִּלְכְּ אֶאֱיָאָתְ אֶלְקֻרָאָנ וְכֵתֵאֲבֵן מִבִּינֵן "אלה אותות הקוראן וספר גלוי" בסורה 27, פסוק 1; יִהְבֵּ לִמֵּן יִשָּׂאָ אֶנְאֵת' וְיִהְבֵּ לִמֵּן יִשָּׂאָ אֶלְד' כִּוְר "יתן לאשר יחפוץ (בנות) נקבות ויתן לאשר יחפוץ (הבנים) הזכרים" בסורה 42, פסוק 49. ניתן אמנם להניח שבאמצעות התווית, הילדים הזכרים לבדם יוצגו כרצויים. יש בהחלט מקום לציין את הסמכתם זה לצד זה של גנטיב נושאי ומושאי: הוּ אֶהֱל אֶלְתִּקְוֹא וְאֶהֱל אֶלְמֻר' פֻּרַת "לו בעלי האדיקות ובני המחילה" בסורה 74, פסוק 56. בִּלְיָאֶחְד'וֹ חֵד' חֵד'רֵהֶם וְאֶסְלַחְתֵּהֶם "ונשמרו ותפשו נשקם" בסורה 4, פסוק 102, השם המופשט חֵד'ר "הזירות" נתפס כמוחשי למדי, כך שאין הוא בולט יתר על המידה ליד שם מוחשי טהור.

חזרה לא נאה, באותן מלים אך במשמעות שונה, ישנה בִּלְיָאֶחְד'וֹ קֶאֱל לֵהֶם אֶלְנָאָס אֶן אֶלְנָאָס קֶד' גֻּמְעוּ לִכְמ "שלהם אומרים האנשים (החברים): האנשים (האויבים) זוממים לכם" בסורה 3, פסוק 73; המילית מֵן "מ" השבה ונשנית בִּפְתָרָא אֶלְוִדֵן יִחְרְג' מֵן ח'לֵאלָה וְיִנְזֵל מֵן אֶלְסִמָּא מֵן גֻּבָּאֵל מֵן בִּרְדֵן "וראית את הגשם יצא מתוכם, והוריד מן השמים, מתוך הרים תוכם ברד" בסורה 24, פסוק 43, יכולה אך בקושי להיחשב סגנון ערבי טוב, הגם שבמשפטים ערביים נעשה לעתים קרובות שימוש בִּמֵּן יותר מפעם אחת ובמשמעות שונה. מגושם הוא גם יֹא אֶיָּהָ אֶלְד'וֹ יִנְ אֶאֱמַנּוּ אֶאֱמַנּוּ בֵּאלְלָה וְיִסְוִלָה וְאֶלְכֵתֵאֲב "המאמינים, האמינו באלוהים ובשליחו ובספר" בסורה 4, פסוק 136, שם על אף שהפנייה מכוונת אל מי שכבר נחשבים כמאמינים, מוצג תוכנה

של האמונה, שהיא נחלתם, כחדש. המשפט וּמֵא כֹאן קוֹלְהֶם אֵלָא אֲנִי קְאָלוּ "ולא דברו דבר מלבד אשר אמרו" בסורה 3, פסוק 147, לא יועזע את הערבים הנוטים חיבה לפיגורה האיטימולוגית (figura etymologica). מיותרת היא המלה כְּד'אַלְכִי "וכן" וגם מִתְ'ל קוֹלְהֶם "כדבריהם" בִּכְד'אַלְכִי קְאָל אֵלְד'יִנְי לֹא יַעֲלֹמֻנ מִתְ'ל קוֹלְהֶם "וכן אמרו גם אלה אשר לא ישננו (את הספר) כדבריהם" בסורה 2, פסוק 113, וְכִד'אַלְכִי קְאָל אֵלְד'יִנְי מִן קְבֻלְהֶם מִתְ'ל קוֹלְהֶם "כן אמרו אלה אשר היו לפניהם כדבריהם" בסורה זו, פסוק 118; אין כאן הדגשה במובן של "ממש אותו הדבר".

בעייתי מאוד הינו המשפט אֲנִי תְדַאנִי רַבִּי אֵלָא סְרָאטֵן מְסִתְקִימֵן דִּינֵן קִימֵן מִלֵּת אֲבִרְאֵהִימֵן חֲנִיפֵן וּמֵא כֹאן מִן אֲלִמְשִׁרְכִינֵי "אלוהי נחני באורח מישרים בדת נכונה, דת אברהם חֲנִיפֵן ולא היה מן המשתפים" בסורה 6, פסוק 161, שמתחיל במבנה של תְדַא נַחַה" עִם אֵלָא "אל", שבעקבותיה בא אֲקוּוֹטִיב, ¹⁶ ולאחריו אֲקוּוֹטִיב של מצב ומשפט מצב "שבה היה (אברהם) בן ברית, ולא עובד אלילים".

אֵלְד'י תְסַאֲלוֹנֵן בְּה וְאַלְאֲרְחָאֵם "שכמו מהקרובים כך אף ממנו אתם מבקשים עזרה" בסורה 4, פסוק 1, הוא מגושם פחות. ¹⁷ ביטויים שאינם נאים הם אֵלָא קְלִילֵן מִמָּא תְאֲכֻלוֹנֵן "מלבד מעט מאשר תאכלו" בסורה 12, פסוק 47, במקום אֵלָא קְלִילֵן תְאֲכֻלוֹנֵה (או תְאֲכֻלוֹנֵן) "מלבד מעט שתאכלו", והביטוי המקביל בפסוק 48, המופיע למרות המעבר התכוף מִמֵּן פְרִיטִיבִית לִזוּ המגדירה.

המשפט וְלֹא יַעֲמֵר מִן מְעַמְרֵן וְלֹא יִנְקֵס מִן עֲמֵרָה "ולא תוספנה שנות חיים לכל שיבה מאריך ימים, ולא יחסר משנות חייו" בסורה 35, 11, אינו הגיוני, שכן מאריך הימים יקצר חייו במקום קצר התוחלת. את המשפט וְלֹא אֲנִי תִּפְתָּנָא לְקֵד כְּדֵת תְּרַכֵּן אֵלֵיהֶם שִׁינֵן קְלִילֵן "והנה לולא אמצנוך, כמעט נטית אחריהם קצת" בסורה 17, פסוק 74, צריך לתרגם בערך כ"חיוקנוך וכך שמרנוך מלהיכנע להם מעט, מה שכמעט עשית", ואולם אי הדיוק שבניסוח המקורי מסתיר את המשמעות הזו. ¹⁸

הוא הדין גם ביחס לִּלְוִלָא פְּדִל אֵלָהָ עֲלֵיכִי וְרַחֲמֵתָּהּ לְהַמַּת טַאפְתָּן מִנְהֶם אֲנִי יְדֻלֹּכ "ולולא חסד אלוהים אשר עליך ורחמיו, כי אז וממה עדה מהם רע להתעותך" בסורה 4, פסוק 113. לקבוצה הנזכרת בפסוק הייתה תוכנית להסיתו מדרך הישר, אלא שהיא לא הצליחה להוציאה אל הפועל. בִּכְד'אַנְי אֵלְד'יִנְי כְּפֵרוּ וּמֵאֵתוּ וְהֵם כְּפֵאֲרֵן פִּלְנֵן קְבֻלֵּן מִן אַחְדְהֶם מִלָּא אֲלֵאֲרֵד ד'תְּבֵן וְלֵן אֲפִתְדָא בְּה "כי אשר כפרו וימותו והם כופרים ולא יקבל מאיש מהם (גם) מלוא הארץ והב לו ביקש להפדות בו" בסורה 3, פסוק 91, אילו ניצבה

16 דְנִיא "העולם הזה" וְמֵלָה "דת" אינן ממלאות תפקיד של אֲקוּוֹטִיב של מצב, כפי שניתן היה לסבור.

17 ראו: [1897] Nöldeke 1963 סעיף 74, שם מצוין שִׁוְאַלְאֲרְחָאֵם "והנשים (אמותיכם)" היא הקריאה היחידה, על אף מלחמתם של מלומדי הלשון הקדומים נגדה.

18 מתקבל על הדעת שבעת תרגום הקוראן יש לסלק רבות מנקודות התורפה כגון זו.

במשפט האחרון לן "לו" לבדה, הרי גם הייתה ודאי מיותרת, לא היה בכך טעות, בעוד ש-ולן "גם לו" של ויתור כבר יוצרת מובן מוטעה.¹⁹ ב"ח'לקמך מן נפסן ואחדתן ת'מ' ג'על מנהא ווג'אה "בראכס מנפש אחת, ויעש ממנה את בת זוגה" בסורה 39, פסוק 6, התהפך סדר הומונים; מכך יכול היה מוחמד להימנע, אם במקום ת'מ' "ואחר כך", המציינת זמן או את סדר הפעולות, היה מציב את ן "ו" הפשוטה. היפוך יוצרות (hystero proteron) יש אף ב"מנ לענה אלה ור'ב עליה וג'על מנהמ אלקרדת ואל'ח'נאויר ועבד אלטאר'ות "כל אלה אשר אררם אלוהים, ויחר במ אפו, ויהפוך מהם לקופים וחזירים, ויעבדו את 'הטאר'ות" בסורה 5, פסוק 60, שם המובן הנכון הוא מן עבד אלטאר'ות ולענה [...] אל'ח'נאויר "כל אלה אשר עבדו את 'הטאר'ות ויקללו [...] חזירים". גם ב"לולא כלמתן סבקת מן רבכ לכאנ לזאמן ואג'לן מסמאן "ולולא דבר יצא לפני כן מאת אלוהיך, כי אז היה (כליונס) בא, ואולם עת מועד היא (אתו)" בסורה 20 פסוק 129, נשמעים שני הביטויים האחרונים, הבאים אחרי כלמתן "דבר", מגושמים.

עוף מזור הוא פהו ג'זאה "עליו להסתפק בעצמו" בסורה 12, פסוק 75.²⁰ שינוי המספר הדקדוקי הוא דבר שגור ביותר בערבית. העובדה שמשפט עם מן "זה אשר" מתקשר ל"אלואכ" "אותם אלה" או אפילו לריבוי, כמו למשל בסורה 3, פסוקים 82, 94, בסורה 4, פסוק 69; בסורה 5, פסוק 45 ובסורה 3, פסוק 76 – ודאי אינה נוגדת את הלשון השגורה. גם למקרים כמו ומנהמ מן יסתמעונ אליכ "וישי בהם אשר יבקשו לשמוע אליך" בסורה 10, פסוק 42, יש דוגמאות מחוץ לקוראן, ראו לדקדוק (83: [1897] Nöldeke), אך שימו לב להעדר העקביות מייד לאחר מכן, ומנהמ מן ינדר אליכ "ובהם יש אשר יביט אליך". בעייתי הוא השינוי במקרים כמו מן אסלמ וג'הה ללה והו מחסנן פלה אג'רה ענד רבה ולא ח'זפן עליהמ ולא המ יחוננו "אכן כל אשר נשא נפשו אל אלוהים ויעש הטוב, הנה לו שכרו את אלוהיו ולא עליהם הפחד ולא עליהם היגון" בסורה 2, פסוק 112, וכן אנ אלה לא יחב מן כאנ מח'אלן פח'ורן אלד'נ יב'לונ [...] "כי לא יאהב אלוהים את היהיר והמתהלל. אשר יקפצו ידם [...]". בסורה 4, פסוקים 36–37. ב"מנ לענה אלה ור'ב עליה וג'על מנהמ אלקרדת ואל'ח'נאויר

19 ובכל זאת, ראו לעיל על לן במקום אג.

20 הייתי מייחס את קל ללה "אמור: לאלוהים" כתשובה לשאלה מן רב [...] "מי אלוהי" בסורה 23, פסוקים 87, 89 לכתביב רשלני של קל אלה "אמור: אלוהים": *quillāhu* או עדיף (בשל ההפסק) *quillāh*. ללה "לאלוהים" תהיה בחירה גרועה. הוראתו המילולית של הביטוי מא אנ מפאתחה לתנוג באלעסבת אולי אלקות, סורה 28, פסוק 76, היא "אשר מפתחותיו יפרעו בגודו גיבורים" עבור "שגדוד [...] אך בקושי יכולים להרים". ניתן היה לראות בכך אופן הבעה מסורבל אלמלא השתמש אעשא ב"תנוג בהא בוסן (גיר, שני שירים 162 למעלה) "מאסף מתקשה בה" להבעת "היא רובצת בכבדות (מרוב המאמץ)". לפנינו אפוא מטבע לשוני שכוון אולי ביסודו לביטוי הומור קליל.

"כל אלה אשר אררם אלוהים, ויחר במ אפו, ויהפוך מהם לקופים וחזירים" בסורה 5, פסוק 60, ניתן היה להימנע מריבוי על ידי ביטוי פרטיטיבי. ראוי לציון מיוחד השינוי במספר הדקדוקי ב"אלד'ינ' ג'אדלונג פי אאיאת אללה בר'יר סלטאנן אתאהמ כבר מ'קתן" אלה אשר יתוכחו בדבר אותות אלוהים מבלי אשר בא אליהם מופת, גדולה משמטת(ם)" בסורה 40, פסוק 35 (Fleischer 1846-1848): פיה ד'מיר מ'נ!! "יש בו כינוי חוזר [ל'אלה]" וגם בסורה 27, פסוקים 35-37: אלמ'רסלונג – ג'אא – אר'ג'ע "השלוחים" – "בא" – "חוזר" (ניתן להצדיק את העובדה ששלמה משתמש בפסוק 36 בצורת נוכחים, שכן אולי כלל במשמעות גם את שולחו של השליח). שימו לב גם ל'י'קדא ר'כב אלא תעבדו אלא אי'אה ובאלואלדינ' אחסאנן אמא י'בל'ר'נ' ענדכ אלכבר אחתהמא אן כלאהמא פלא תקל' "וצוה אלוהיך אשר לא תעבדו בלתי אם אותו ולהיטיב להורים. וכי יגיע אחד מהם אתך לזקנה או גם שניהם, אל תאמר" וכן הלאה, בנוכח, בסורה 17, פסוקים 23, 24, ואילו בפסוק 25 שוב מופיעה צורת הנוכחים. כ "שלך" ב'ר'כב "אלוהיך" מתאימה כאן, שכן היא מתייחסת למוחמד, בשונה מצורות אחרות של הנוכח, שבהן הכוונה לאנשים או למאמינים ככלל. מזור הוא המעבר מיחיד לרבים ב'אלד'ינ' אתקן אד'א מסהמ טאאפן מנ אלשיטאנ תד'כרו פאד'א המ מבס'רונ ואח'ואנהמ י'מדונהמ פי אל'ר' ואילך "כי בפגוע חזון מטעה²¹ מאת השטן את יראי האלוהים, השיבו אל לב ויראו (נכוחה), ואחיהם (שלשטנים, [בריבוי]) יוסיפו עוד להוליכם תועה ולא יחדלו" בסורה 7, פסוק 201.

נראה לי שהמשפט סחאבן ת'קאלן סקנאה לבלדן מ'יתן פאג'ולנא בה אלמאא "ענן כבד, ונולך אותו אל ארץ מתה ונורד בה מים" מופיע רק בסורה 7, פסוק 57. שמות קיבוציים (קולקטיביים) כמו סחאב (אשר בתוספת -ה- הופכים לשם הפרט) ניתנים אכן לשימוש כזכר ונקבה, ובדוחק אפשר אף לקבל ריבוי תארים,²² אך שימוש זה לפני זכר יחיד הוא מזור עד מאוד; בסיכום, הכוונה ליחיד ת'קאלן=ת'קילן "כבדים=כבד". ייחודי הוא גם פ'מא מ'נכמ מ'ן א'חדן ע'נה חאג'ינ' "ולא היה מכם אחד אשר עצר (אותנו) מפגוע בו" בסורה 69, פסוק 47; בשפה הסורית מבנה זה מופיע, כמובן, לעתים מזומנות.²³ עוד יש לציון, שאללה מדבר על עצמו באותו הרצף פעם בצורת יחיד ופעם ברבים: פ'אמא אלד'ינ' כפרו פ'אעד'בהמ ע'ד'אבן שדידן פי אלד'ניא ואלא'חר'ת ומא לה'מ מ'ן נאס'רינ' וא'פא

21 טאאפ כמצינת התקפת טירוף מתועדת בקסידה 4, בית 41 בתוך: Ahlwardt 1870, ובמקורות נוספים: 18; 976: 1: 1879-1901: Annales.

22 ראו הקטע המצוטט בתוך: 84 [1897]: Nöldeke 1963 ובתוך: 5, 154: Kosegarten 1854: ר'אבן תשי'בה תריקן י'כס "קנה יכש, שאחזה בו האש", בניו כך שהשם הקיבוצי הוא בו בזמן נוף וזכר יחיד ורבים, אך ההבדל הגדול הוא שכאן קודמת צורת ריבוי.

23 Nöldeke 1898, סעיף 319. בפרסית מקביל באיון מירינ נמאנגד כסי (Vollers 1877-1884: 3, 1471, פסוק 486); ואנ נקד כסי או אנ בירונ נה ברדנדי (Nāsri 1881: 83, 13) (פרוזה פשוטה).

אלֶדִינְ אַמְנוּ וְעַמְלוּ אֶלְסַלְחָתָא²⁴ פִּיּוּפִיהֶם אַגְ'וֹרְהֶם "אך את אשר כפרו ויסרתים מוסר כבד בעולם הזה ובעולם הבא, ואין להם כל עוזר. ואולם אלה אשר האמינו ויעשו הישר, להם ישלם שכרם" בסורה 3, פסוק 56 ואילך.

גם הגופים הדקדוקיים מתחלפים לפעמים בקוראן באורח לא סדיר ולא נאה. כך, כאשר אללה מדבר על עצמו הוא משתמש תחילה בגוף נסתר ולאחר מכן בגוף המדבר: אִמְנָן ח'לֶק אֶלְסַמְאוּת וְאַלְאֶרְדִּי וְאַנְזַל לְכֶם מִן אֶלְסַמְאוּת מֵאֵן פֶּאֲחַרְגִ'נָא בֵּה תְדַאֲקֶן "האם (לא הוא) אשר ברא את השמים, ויורד לכם מן השמים מים, ונצמח בהם עתרת חרשות" בסורה 27, פסוק 60; אִלֶּם תֵּר אֵב אֵלֶּה אֲנֻזְל מִן אֶלְסַמְאוּת מֵאֵן פֶּאֲחַרְגִ'נָא בֵּה ת'מְרָאתֵן "האם לא תראה כי אלוהים הוריד מן השמים מים, ונוצא בהם פרות" בסורה 35, פסוק 27; וְהוּ אֶלְדִּי אֲנֻזְל מִן אֶלְסַמְאוּת מֵאֵן פֶּאֲחַרְגִ'נָא בֵּה נִבְאֵת כֹּל שִׂיאֵן "והוא אשר הוריד מן השמים מים ונוצא בהם נצני כל דבר" בסורה 6, פסוק 99. בדומה לכך, בסורה 20, פסוק 53, מוחמד שוכח שלא אללה עצמו הוא המדבר, אלא משה: אֶלְדִּי גִ'עַל לְכֶם אֶלְאֶרְדִּי מֵהַדֵּן וְסַלֵּךְ לְכֶם פִּיהָ סִבְלָן וְאַנְזַל מִן אֶלְסַמְאוּת מֵאֵן פֶּאֲחַרְגִ'נָא בֵּה אֲזוּאֲגִ'ן מִן נִבְאֵתֵן שֵׁתָא "אשר שת לכם את הארץ ערש, ויסל לכם בה מסילות, ויורד מן השמים מים, ונוציא בהם מינים, צמחים מצמחים שונים". כך אף בסורה 31, פסוק 14 ואילך, שם הגוף המדבר של אללה מופיע באמצע דברי לקמאן, ובסורה 29, פסוק 20 אומר אללה קֶל "אמור" באמצע דברי אברהם. אפשר שפסוקים 19–23 מסורה 29 אינם ניצבים במקום הנכון, אך מאחר שגם בסורה 11, פסוק 35, האל אומר קֶל "אמור" באמצע דברי נח, אין זה סביר.

ככמה מקומות מתחלפים בחופשיות גופי הנוכחים והנסתרים: וְמֵא אֲתִיתֶם מִן יִכְאֵתֵן תְּרִידוֹן וְגִ'ה אֵלֶּה פְּאוּלְאֵאֵךְ הֶם אֶלְמִדְּעֻפּוֹן "ואשר תתנו מצדקה, בבקשכם פני אלוהים, אלה הם אשר להם (גמול) למשנה" בסורה 30, פסוק 39; לאחר נאום ארוך בגוף נוכחים, אֲוִלְאֵאֵךְ הֶם אֶלְרֵאשֻׁדוֹן "ואלה ההולכים נכוחה" בסורה 49, פסוק 7; הֵן אֶלְדִּי יְסִירְכֶם פִּי אֶלְבֵּר וְאַלְכַחֵר חֵתָא אֶדְ'א כְּתֵתֶם פִּי אֶלְפֶּלֶךְ וְגִ'רִינְ בֵּהֶם בְּרִיחַן טִיבְתֵן וּפְרַחוּ [...] "הוא המולידכם ביבשה ובים, והיה בהיותכם באניות והפליגו אתם ברוח טובה ושמתו בה" בסורה 10, פסוק 22 (הנמענים הם אלה שאודותם מדובר בגוף נסתרים).

דוגמאות לשימוש ייחודי שעושה הקוראן בהתאמת הריבוי ובשמות קיבוציים, ראו

לדקדוק (Nöldeke 1963 [1897]: 81ff).²⁵

24 כך רוב הקוראים. קריאת הטקסט שלנו (חפס) פִּיּוּפִיהֶם "וישלם להם" בקושי ראויה לשבת. אך ראו להלן.

25 בהקשר זה שימו לב לתפילות של מוחמד: אֵלֶּהֶם רֵב אֶלְסַמְאוּת וְמֵא אֲזַלְלָן וְרֵב אֶלְאֶרְדִּי וְמֵא אֲקַלְלָת וְרֵב אֶלְשִׂיאֵטִינְ וְמֵא אֲזַלְלָן [...] "אלוהים אדון השמים וצלם שהם מטילים, אדון הארץ ומה שהיא נושאת ואדון השטנים ומדומיהם" (Ibn Hischam 1858-1860: 1: 756-757), שבה השטנים מקבלים לשון נקבה רבים בשל החריזה.

לכל הפחות, הופעת בינוני שממשיכו פועל פיניטיבי היא חריגה ביוזר: אַ
 אַלמֶסְדִּיקִינ וַאלמֶסְדִּיקַת וַאקְרִדוּ אַללֶה קְרִדִן חֲסִנן יִדְאֶעפּ לֹהֵם "חֲזֵרֵי הַצְדָּקָה, גְּבִרִים
 וְנָשִׁים, וְמִי אֲשֶׁר) תִּמְכּוּ בָּאֵל בְּאֹפֶן נָאֵה, יִגְמַל לֹהֵם כָּפֹל מֵעֲשִׂיהֶם" בסורה 57, פסוק
 18; וַאֲלֵעֲדִינַת דְּבַחַן פְּאַלמֶרִינַת קְדַחַן פְּאַלמֶרִינַת סְבִחִין פְּאַתְרִינַת בַּה נִקְסֵן "בַּאֲלֵה
 הַנוֹפְחוֹת וְהַמְכוּת גִּיצִים וְהַמוֹשְׁכוֹת בְּשֵׁדָה עִם שׂוֹר וְעֵלֹת אֲבָק" בסורה 100, פסוקים
 1-4; וְבִשְׁר אַלמַחְבְּתִינַי אַלדִּינַי אַדְּאָ דְּכִר אַללֶה וְגַלַּת קְלוֹבְהֶם וַאֲלֵסֶאבְרִינַי עֲלָא מֵא
 אֶסֶאבְהֶם וַאֲלִמְקִימִי אֶלְסֵלַת וּמִמָּא רִזְקֵנָאֲרֵם יִנְפִקִין "וְבִשְׁר אַת שְׁפִלֵי הַרוּחַ אֲשֶׁר בְּרֹחַס
 אֱלוֹהִים יִחַרְדוּ לְבוֹתֵיהֶם, וְהַמִּיחִלִּים בְּמִצּוֹא אֹתָם צֹרֵה, וְהַעֲרֹכִים אֶת הַתְּפִלָּה וְמֵאֲשֶׁר
 חִלְקֵנוּ לֵהֶם יִפְזְרוּ" בסורה 22, פסוק 34 ואילך. פְּחוֹת חֲרִיג הַמְכַנֶּה עִם תַּל (תיאוד מצב)
 אֹמֵר יִרֵן אֵלָא אַלְטִיר פְּרָקְהֶם סֹאפֵאתֵן וְיִקְבְּדִין "וְהָאֵם לֹא יִתְבוֹנְנוּ אֶל הָעוֹף מֵעַל לֹהֵם
 פּוֹרְשִׁים כְּנָפִים וּמֵאֲסִפִּים כְּנָפִים" בסורה 67 פסוק 19. גַּם וְלֹאכֵן אֶלְבֵּר מִן אֲאֵמֵן בַּאֲלֵה
 [...] וְאַתָּא אַלמַאֵל עֲלָא חֲבֵה דְּיִי אֶלְקֵרְבָא [...] וְאַקָּאֵם אֶלְסֵלַת וְאַתָּא אֲלוֹכַת
 וְאַלְמוֹפִין בְּעֵהֲדֵהָ אַדְּאָ עֵאֲהֵדוּ וְאַלְסֵאבְרִינַי "וְאוֹלֵם (זֶה יְחֻזֵּק) בְּצִדְקָה הַמֵּאֲמִין
 בַּאֱלוֹהִים וּבִיּוֹם הָאֲחֵרוֹן וּבְמַלְאכִים וּבְסֹפֵר וּבְנְבִיאִים וְנִתַּן הוֹנֵה בַּאֲהַבְתּוֹ אוֹתוֹ לְקְרוֹבִים
 [...] וְעֵרֶךְ תְּפִלָּה וּפְזוֹר לַאֲבִיוֹנִים וְהַמְקִימִים בְּרִיתָם בְּכּוֹרֵתָם בְּרִית וְהַמִּיחִלִּים" בסורה
 2, פסוק 177, חריג אך במעט; אֶלְבֵּר מִן אֲאֵמֵן "צִדְקָה הִיא מִי שְׂמֵאֲמִין" = "צִדְקָה הִיא
 אֵם [מְתַקִּימַת בְּמִקּוּם ש] מִישְׁהוּ מֵאֲמִין" הוּא קְבִיל, וְנִיתַן לֵאחֹת מִשְׁפֵּט עִם מִן וּפּוֹעֵל
 פִּינִיטִיבִי יִחַד עִם בִּינוּנִי. חִלוּף שֶׁל בִּינוּנִי וּפּוֹעֵל פִּינִיטִיבִי בְּסוֹרָה 6, פסוק 95 ואילך
 אִינוּ שְׂגִיאַה, אֶךְ אִינוּ נָאֵה (בְּנוֹסֵף לְכֶךְ, בְּפִסּוּק 96 בְּאוֹתָהּ הַסּוֹרָה, הַקְּרִיאָה הַנְּכּוֹנָה
 צְרִיכָה לְהִיטֵן וְגַ'עַל "וְהִיָּה לִּי").

כְּמוֹ הַבִּינוּנִי בְּמִשְׁפָּטִים הַנּוֹכְרִים, מוֹפִיעַ לְפַעֲמִים פּוֹעֵל פִּינִיטִיבִי אַחֲרֵי הַמְסֹדֵר,
 לְמִשְׁל: כִּיפּ יְהִי אֲלֵה קִוְמֵן כְּפִרוּ בְּעַד אִימָאנְהֶם וְשִׁהְדוּ אֲנִי אֲלֵרְסוּל חֲקֵן וְגִ'אַאֲהֶם
 אֶלְבִּינַת "אִיךְ יִנְחָה אֱלוֹהִים בְּדֶרֶךְ הַיִּשָּׁר אַנְשִׁים, שֶׁהִיוּ לְכוֹפְרִים לְאַחַר שְׂקִיבְלוּ אֶת
 הָאֲמוּנָה וְהַעֲרִידוּ שֶׁהִשְׁלִיחַ הֵינּוּ אֲמַת, וְאַחַר שֶׁהִרְאוּ הַבְּרוּרוֹת נִיתְנוּ לָהֶם?" בסורה 3,
 פסוק 86; ²⁶ וְמֵא אַדְּרָאֵם מֵא אֶלְעֻקְבַת פֶּךְ רִקְבַתֵן אֲן אֶטְעֵאֲמֵן פִּי יוֹמֵן דְּיִי מִסְרִבְתֵן יְתִימֵן
 דְּאִי מְקִרְבַתֵן אֲן מִסְכִּינֵן דְּאִי מְתִרְבַתֵן תִּמְ כָּאֵן מִן אַלְדִּינַי אֲאֵמֵן [...] "מֵה יוֹרֵךְ דַּעַת
 מֵה הוּא שֶׁן הֵרֵךְ שִׁחַר עֲבַד אוֹ הֵאֵכֵל בְּיוֹם רַעְבוֹן יְתוּם בַּעַל קֶרֶבָה אוֹ עֲנִי שַׁחוּחַ וְהִי
 מֵאֵלָה אֲשֶׁר הָאֲמִינוּ וְיִצְווּ [...] " בסורה 90, פסוקים 12-17.

אִינִי יוֹדֵעַ אֵם בְּמִקְרִים אַחֲרִים יִכְלֶה הוֹפְעַת בִּינוּנִי בְּרִצְף עִם פּוֹעֵל פִּינִיטִיבִי לְהַתְּבַעַע
 גַּם תוֹךְ כְּדִי הַקְּדַמְתּוּ (כְּפִי שֶׁהִדְבֵּר אִינוּ זֶר לְעֵבְרִית). ²⁷ הַדּוּגְמָאוֹת שֶׁמִּבִּיא אוֹלֵד
 (Ewald 1831-1833: 2, 547), אִינֵן מִשְׁכְּנֵעוֹת. בְּמִקּוּם שְׂמוֹפִיעַ בְּטִבְרִי 1, 14, 9

26 לפי Fleischer 1846-1848: וְשִׁהְדוּ עֲטָף עֲלָא מֵא פִי אִימָאנְהֶם מִן מַעְנָא אַלְפַעַל "וְשִׁהְדוּ
 ("וְהִעִידוּ") מֵאוּחָה עִם הַמְשַׁמְעוֹת הַפּוֹעֵלִית שֶׁב־אִימָאנְהֶם ("שְׂקִיבְלוּ אֶת הָאֲמוּנָה").

27 לְמִשְׁל, תְּהִלִּים צֵא (א); יִשְׁעִיהוּ הַ, פְּסוּקִים הַ, יֵא, כַּג.

(הוצאת קוסגרטרן Kosegarten), מופיע בהוצאת ליידן (Annales 1: 1, 1824, 17), בצדק אלא מרתדן אן מנן קד כאד אנן ירתד "אלא חוזר בו מהאסלאם או מי שעל סף החזרה", וקוסגרטרן 2, 220, 7 היא כמובן אבא אלח'פד "סירב להיכופף" במקום אבי אלח'פד "אבי אלח'פד". במהדורת ליידן מופיע אבא אלח'פד בבירור, אולם להתקשרות כזו של אינפיניטיב מצאתי לפחות דוגמה נוספת:²⁸ אני וקתלי סל'כן ת'מ אעקלה כאלת'ור ידרב למא עאפת אלבקר "בכך שהרגתי את סליכ ואחר כך שילמתי את הכופר עליו, הריני במעמד של שור כאשר הוא סופג חבטות מקל, משום שהפרות לא רצו לשתות" בסורה 6, פסוק 18 (Isbahānī 1285: 18).²⁹

הסתפקותו של הדיבור השוטף הפואטי או הרטורי במשפטים בלתי מושלמים או אף בשם בודד, או אדברב, היכול להחליף משפט שלם, היא תקינה, שכן השמטות הן דבר רגיל ביותר בלשון החיה ואי אפשר בלעדיהן. איש לא יודעזע ממשפטים חסרים כמו קמן בכמן "חרשים אלמים" בסורה 2, פסוק 18; מתאען קלילן "מתת מעטה" בסורה 3, פסוק 197; מתאען פי אלדניא "מתת בעולם הזה" בסורה 10, פסוק 70; טאענתן "משמעת" בסורה 4, פסוק 81; בלאר'ן "מספיק!" בסורה 46, פסוק 35; האד'א "כך (זה)!" בסורה 38, פסוקים 55, 57; אל'אנ "עכשיו!" בסורה 10, פסוקים 51, 91; פכיפ' אד'א "אם כן, איך, כאשר [...]"³⁰ בסורה 4, פסוקים 41, 62; ובסורה 47, פסוק 27, וכיוצא באלה. עם אלה אף נמנה מה שמכונה נומינטיב (ואקוטיב) של שבח וגנאי, שלגביו מרבים המפרשים בדברי הבל, אך אפשר לזהותו, למיטב הערכתי, בסורה 9, פסוק 112.³¹ במשפט פאד'א אַחְסַנְ פֶּאנְ אַתִּינְ בַּפֶּאחְשַׁתְּנָן [...] "אם הן אכן מקיימות נאמנות בנישואין (הרי טוב הדבר); אך אם הן נואפות, כי אז [...]", בסורה 4, פסוק 30, מייצג אחד משני משפטי תנאי קיצור פופולרי אך לא טהור, כי מופיעה בו אד'א, לא אנן. לעתים קרובות הקוראן משמיט מלים ואף משפטים, אשר בשימוש הלשוני הרגיל חסרונן נדיה. ניתן היה לצפות שכך יקרה בין וּמִנְ אַלְסֶאֶלְחִינְ "ומן הישרים (יהיה)" לבין וְהָן מִנְ אַלְסֶאֶלְחִינְ "והוא מן הישרים" בסורה 3, פסוק 46. ייחודי הוא גם המשפט מִנְ אַלְדִּינְ האדו יַחְרַפּוּנְ אַלְכִלְמַ עֵנְ מוֹאדְעָה בסורה 4, פסוק 46, שם יש להשלים קְוִמְ "אנשים": "בין היהודים יש כמה אנשים אשר מוציאים את המלים ממקומן". ומקרים נוספים: וְרִסְלָן "ושליחים" בסורה 4, פסוק 164, שם יש להשלים את הפועל "שלחנו" לפי קרבה כלשהי ἀπὸ κοινοῦ לִאֲחִינָא אֵלָא "גלינו את אוון" של פסוק

28 Schwartz 1893: 137, 17 שם יש לקרוא ג'הי "שמשכתי" במקום ג'רי "ריצה" ב־בַּעַד גִּרְוִן אַלְיִכֶּם רִסְנִי "לאחר שמשכתי את רסני בחוזה ברכי אליכם".

29 בעברית הדבר שכיה, כמו למשל בספר ישעיהו ה (כד); יג (ט); יז (ה); ל (יב).

30 על מקרים אלה, ראו: Reckendorf 1895-1898, סעיף 116.

31 ראו: Nöldeke 1910a: 4 ff3.

163; 32 וְרִסוּלֵן "ושליח" (השלם – אַרְסֶלְנָא "ששלחנו") בסורה 3, פסוק 49. למרות ההפרעה בפסוק 47, כל הקטע המסורבל הזה אודות ישו בסורה 3, מפסוק 45 ואילך, צריך להיחשב כחיידה אחת. גם מִסְדֵּקֵן "ולקיים" בפסוק 50 עדיין שייך לכאן, שכן ישו עדיין מדבר. יותר מכך מרגישים אנו בחסרוננו של הפועל השולט (רָגַס) בִּזְעָאֵדֵן וְתִמוּד (וזכור) את עאד ואת תִּמוּד" בסורה 29, פסוק 38, וכן בפסוק 39: וְקִאָרוֹנֵן וְפָרְעוֹנֵן וְהֵאֲמֵאנֵן "ואת קורח ואת פרעה ואת המן", מאחר שהאקוזיב התואם בפסוקים 14, 16, 18 נשלט על ידי וְלֵקֵךְ אַרְסֶלְנָא [...] אלא קִוְמָה "ולפנים שלחנו [...] אל עמו" של פסוק 14. כמוהם חסר יסוד שולט בִּזְוִלְסִלְיֵמָאֵן אֲלֵרִיחַ "ולשלמה את הרוח" בסורה 34, פסוק 12, שם יש להשלים את ἀπὸ κοινοῦ סִחְרָנָא "נתנו עבד" מפסוק 11 עם וְלֵקֵךְ אֲתֵינָא דִּאוּדֵן מְנָא פְדִלֵן "ולפנים נתנו לדוד חסד מאתנו";³³ כמו כן, בביטוי וְחִפְזֵן "ומשמר" בסורה 37, פסוק 7, ובסורה 41, פסוק 12, יש להציב בדוחק רָגַס של זִינָא אלסמאא אֲלֵדְנִיא בִּזְיֵנָת אֲלֵכּוֹאֵכֵן "אכן עדינו את השמים השפלים עדי הכוכבים" (וכן בִּמְסֵאֲבִיחַ "במנורות" התואם). גם וְסִיֵּתֵן לְאִוְאֵגְהֵן מֵתֵאֲעֵן "וצונו לנשיהם מתת" בסורה 2, פסוק 240 הוא למעשה ללא רָגַס. כך אף האקוזיב זִינָן "מעין" בסורה 76, פסוקים 6 ו־18 ובסורה 83, פסוק 28; גם הכתוב בסורה 83, פסוק 28, מצביע על כך שהמלה אינה יכולה להיות תמורה לאקוזיב קודם. הוא הדין לגבי לא תַעֲבֹדוּן אֵלָא אֵלֵהָ וּבִאֲלוֹאֲלֵיֵן אַחְסֵאֵנֵן "לא תעבדו בלתי את אלוהים ולהורים תיטיבו" בסורה 2, פסוק 83, והקטע הדומה לו ביותר בסורה 4, פסוק 36. בעייתי עוד יותר הוא אֲתֵלֵּמָּא חֵרַמֵּן בְּכַמְּךָ עֲלֵיכֶם אֵלָא תִּשְׂרֹכוּ בֵּה שִׂיאֵן וּבִאֲלוֹאֲלֵיֵן אַחְסֵאֵנֵן "הבו ואקרא לכם את אשר אסר לכם אלוהיכם, לאמר: אל תשתפו בו מאומה, ולהוריים היטיבו" בסורה 6, פסוק 151.³⁴ לעניין זה יש לשייך גם את וְלֵאֲכֵן רְחֵמְתֵן (ואריאנט רְחֵמְתֵן) "אלא (זה קרה) מתוך רחמים" בסורה 28, פסוק 46.³⁵

חסרת השפעה דקדוקית (רקציה) היא גם המלה לֵלְפִקְרָא "לעניים" בסורה 2, פסוק 273 (שם מתחיל למעשה פסוק חדש); יש להשלים את המשפט החסר "לעניים" בפנייה כמו "הוצא (מרכושך)". גם וְפִי מוּסָא "ועל משה" בסורה 51, פסוק 38, וכן גם וְפִי עֵאֲדֵן

32 בהקשר זה ניתן היה לסבור כי לפחות כמה ממקומות אלה בטקסט שובשו בשלב מוקדם, בין אם בטפסים פזורים ששימשו ביצירת הטקסט הקנוני, או בו עצמו. אך ריבוי המקרים והישנות חלק מהם במקומות רבים מעידים על היקף התופעה ומעוררים חשד גם לגבי חלק מהאחרים.

33 במחשבה שנייה, הקריאה אֲלֵרִיחַ "הרוח" (כנושא) מעוררת קשיים גדולים יותר.

34 ניתן לראות במלה אַחְסֵאֵנֵן "לנהוג יפה" בסורה 17, פסוק 23, מושג של קִיָּא "גור".

35 זו דומה לצירוף התופשי המקובל בקוראן, אך לעתים גם בערבית הקדומה, בהוראה "אך אין הדבר נוגע", "שונה המצב לגבי", ובדומה בסורה 2, פסוק 78; סורה 4, פסוק 25; סורה 20, פסוק 109; סורה 92, פסוק 114; סורה 60, פסוק 4; סורה 34, פסוק 3 (אלא פי); סורה 4, פסוק 33 (אלא אַג); סורה 34, פסוק 21 (אלא לְעֵלְמֵן) ובעוד מקומות בקוראן. הדוגמאות הספורות בספרות, ראו: Reckendorf 1895-1898: 717ff.

"ועל עאד" בפסוק 41, מצריכים השלמה כלשהי, שהרי אין הוראתם באה להצטרף ל־פִּיהָא "בה", כלומר למלה "בארץ" שבמשפט וְתִרְכְּנָא פִּיהָא אֵאִיתָן לְלִדְיָנִי יַח'אפּוֹנֵי אֲלַעְדָּאֵב אֲלֵאִלִּימִי "ונעווב בה אות לאשר ייראו מפני עונש הדאבה" שבפסוק 37. המשפט וְבַת' פִּיהָא מִן כָּל דְּאֵבְתָן "וימלא אותה מכל בהמה" בסורה 2, פסוק 164, יכול היה להתקשר לשאר רק בקשר דקדוקי אם בין ו לבין בַּת' הייתה באה מא "אשר" כמשלימה; למעשה איבד כאן מוחמד לחלוטין את הרצף ההקשרי; הדבר נכון אף לגבי כמה מהמקרים שלעיל.

לעתים משתמשים בערבית בכינוי חבור מושאי גם בביטויי זמן, כלומר בפסוקיות זיקה, כמו למשל במשפט הוּאֲגִ'ר תִּכְתְּנִינְהָ וְאִסִּירְהָ "עיתות צהריים, שבהן את עוטפת עצמך, אך אני נמצא למסע".³⁶ ניסיון דומה יש בקוראן גם בפסוקיות זיקה המציינת זרפ (תיאור זמן או מקום), שבה מושמט הכינוי החוזר, כפי שקורה תדיר לגבי כינויי המושא בפסוקיות זיקה (אַלְרַגֵּ'ל אֲלֵדִי דִּרְבֵת "האדם שהכיתי" או רַגְלֵן דִּרְבֵת "אדם שהכיתי" במקום דִּרְבֵתה "שהכיתי[ו]") כבדוגמאות הבאות: יִזְמֵן לֹא תִגְזִי נִפְסֵן עֵן נִפְסֵן שִׁיאֵן "יום [ש]בו אף נפש לא תגמול לרעותה דבר" בסורה 2, פסוקים 48, 123; יִזְמֵן לֹא יִגְזִי וְאֵלְדֵן עֵן וְלֵדָה וְלֹא מִן לֵדֵן הוּ גֵ'אֵן עֵן וְאֵלְדָה שִׁיאֵן "יום פדה לא יפדה יולד את ילדו, ולא ילוד יפדה את יולדו" בסורה 31, פסוק 33; הֵל אַתָּא עֵלָא אֲלֵאֲנִסָּאנִי חִינֵן מִן אֲלֵדְהָרֵ לִמִּי כֵּן שִׁיאֵן מִדְ'כּוֹרֵן "האם לא עברה על האדם שעה מן הזמן אשר לא היה בה דבר ראוי לשים אליו לב?" בסורה 76, פסוק 1. השמטת הכינוי החוזר במקרה זה נדירה ביותר בערבית. אני מוצא עוד את וְאֵן כֵּן חֵלְדֵן כָּל יִזְמֵן אֲוֹרְהָא "גם אם כל יום, שבו אני מבקר אותה, הינו שנה"³⁷ אמאלי 1, 130 למטה וכן בחדיית' זִמְנֵן וְכּוֹנֵן אֲלֵמֹתֵ אַחַב אֵלָא אַחְדְּכֵם מִן אֲלֵדְהָב "זמן, שהמוות יהיה רצוי לאיש מכם יותר מזהב" (Ibn Sa'd 1905-1940: 4, 2, 61, 25) עם וריאנט בשורה 26; מכל מקום, הדיבור היה רהוט יותר בתוספת פיה "בו".

סוג ייחודי של השמטה קוראנית אנו מוצאים במלים מסוימות המקדימות מסר שיש להשלימו, כגון "קרה דבר", "יקרה דבר" וכדומה, או לפני מלים כגון וְיִזְמֵן "וביום [...] ", וְאֵךְ "וכאשר", אֵךְ "בעת בה [...]", התלויות על בלימה. הפרשנים מוסיפים לרוב אֵךְ/דֵּךְ "דבר על כך". אנו יכולים לתרגם זאת כ"פעם", אך גם בכך נסלף את הביטוי המקורי. שכיחה מכול היא המלה אֵךְ "עת בה [...]" כמו למשל במקומות הבאים: סורה 2, פסוקים 29, 34; סורה 18 פסוקים 16, 50, 60 ועוד. כמעט תמיד מלה

36 דוגמאות נוספות ראו: Nöldeke 1963 [1897]: 36. בקוראן כך פְּלִיטְמָה "יצום נו" בסורה 2, פסוק 185. דוגמאות נוספות, ראו: Schwartz 1893: 1, 292; 5, 195; 6, 150.

37 כלומר "גם אם בין הביקורים חולפת שנה"; ראה בחרו שלפניו. הצבתי כָּל "כל" (נושא) במקום כָּל "את כל" שבמקור. בית זה חסר, כפי שאני נוכח לדעת, במקומות האחרים שבהם מצוטטים חלקים גדולים או קטנים מהשיר.

תיאודור גלדקה

זו מציגה אגדות או מאפיינים אגדתיים; בסורה 3, פסוק 122 מוצג, אולי לראשונה, אירוע קצר. נדירה היא הופעת המלה אך' ללא ו, כמו בסורה 12, פסוק 4, ובסורה 27, פסוק 7. הוא הדין לגבי וי'ם "וביום שבו [...]". בסורה 6, פסוקים 22, 128; בסורה 10, פסוקים 28, 45; בסורה 16, פסוקים 84, 89; בסורה 18, פסוקים 47, 52 ובסורה 41, פסוק 19, המופיעה פעמים ספורות ללא ו – וי'ם "ביום שבו [...]". בסורה 5, פסוק 109, ובסורה 17, פסוקים 52, 71, המתייחסת ליום תחיית המתים וכל הכרוך בו. פסוק 89 בסורה 16 עוסק בפשטות בעבר, אך הביטויים זהים לאלה שבפסוק 84, העוסק במשפט. הנביא מדגל כאן מוזכרון למשנהו, מבלי שהוא עצמו מודע לכך. כך יש לזהות גם את מבנה סורה 19, פסוק 85, ואת וי'ם נחשך אלמתקני אלא אלרחמאן ופדן "ובוא יום [בו] נאסף את יראי האלוהים אל הרחמן [כמלאכים] שלוחים [אל מלך]", כמו גם את שאר המשפטים בעלי וי'ם נחשך כמשפט עיקרי, גם אם הצירוף במקרה האחרון נקרא במקושר ל-אנמא נעך להם עדן "כי נמנה להם [ימיהם] במספר" הקודם לו.³⁸ כך מצטרף חתא אד'א "עד שכאשר" (מצוין כמה פעמים כ-ד'אית מחד'ופן "תכלית [לשם] מושמט") באופן רופף; בסורה 12, פסוק 110, בסורה 23, פסוק 99, ובסורה 72, פסוק 24, יש לתרגם זאת כ"ולבסוף" או "כשלבסוף".

בדומה נמצא תכופות ול עם צורת התילוי של הפועל בביטויים "ולכך ש", "ועוד בכוונה ש-" בסורה 2, פסוקים 150, 185, 260; סורה 3, פסוקים 140, 154; 6, 55; סורה 8, פסוקים 11, 17, 21; סורה 92, פסוק 21 ובמקומות נוספים. דוגמה לביטוי הראשון היא ולכמ פיהא מנאפע ולתבלר'ו עליהא חאג'תן פי דודרכמ ועליהא ועלא אלפלכ תחמלונ "ולכם בהן תועלת ולמען תגיעו עליהן אל חפץ אשר בלבותיכם, ועליהן ועל האניות תנשאו" בסורה 40, פסוק 80. כך ת'מ ל "אחר כך למען" ב-הו אלד'י ח'לקמ מנ תראבן ת'מ מנ נטפתן ת'מ מנ עלקתן ת'מ יח'רג'כמ טפלן ת'מ לתבלר'ו אשדכמ ת'מ לתכונו שיתח' ומנכמ מנ יתופא מנ קבל ולתבלר'ו אג'לן מסמן "הוא הוא אשר יצרכם מעפר, אחרי כן מטפה אחרי כן ממעט דם נקפא. אחרי כן יוציאכם עולל למען תבגרו וזקנתם, ויש בכם אשר ימות לפני כן ויעשה אשר תגיעו עד עת חיים קצובה" בסורה 40, פסוק 67. כמוהו בדיוק בסורה 22, פסוק 5, וכן ולאכנ ל "אך זה קורה (קרה), כאשר" בסורה 5, פסוק 48; סורה 8, פסוק 42 וסורה 47, פסוק 4. אותם הקשרים קיימים גם ללא מבע מפורש ב-כמא אחר'ג'כ רבכ מנ ביתכ "כמו שהוציאך אלוהיך מביתך" בסורה 8, פסוק 5.

חלק המשפט אן כאלד'י מר עלא קריתן [...] "או כאיש אשר עבר על פני קריה [...]". בסורה 2, פסוק 259, ממשך את אלמ תר אלא אלד'י [...] "האם לא ראית את (האיש)

38 שונה מכך הצירוף וי'ם יכונ אלנאס כאלפראש "יום בו יהיו בני האדם כרמש" בסורה 101, פסוק 4. אין הוא מהווה תשובה מדויקת לשאלה ומא אדראכ מא אלקארעת "ומה יורך דעת מה היא הדופקת?", אך הוא משתלב כאן היטב.

אשר". לו היה שם רק אן אלד'י מ' "או זה שעבר" או אן אלא אלד'י מ' "או אל זה אשר עבר", היה נוצר כאן רצף נאות, אך לדעת הנביא הייתה כאן דוגמה נוספת, וכך הוא הציב את כ"כ" והשאיר את הכול תלוי באוויר.

פעם אחר פעם חסר בקוראן משפט סיפא של משפט רישא, דהיינו המשפט הראשי. כמו במשפט אלד'ינ' "אלה אשר": ואלד'ינ' אתח'ד'ו מסג'ד'ן דרארן וכפרן ותפריקן בינ' אלמאמינינ' וארסאדן למנ' חארב' אללה ורסולה מנ' קבל' וליחלפנ' אנ' ארדנא אלא אלחסנא ואללה ישד' אנהם לכאד' בונ', לא תקמ' פיה אבדן' [ובאשר ל]אלה אשר עשו להם מסגד לצרור ולכחש ולהפריד בין המאמינים ולמקום מארב לאלה אשר נלחמו לפנים באלוהים ובשליחו, ונשבעו לאמר: 'אך טוב בקשנו' – הגה אלוהים מעיד, כי רק שקר ידברו. לא תעמוד בו לעולם", בסורה 9, פסוק 107 ואילך. כאן נקטע המשפט השייך ל"אלד'ינ' "אלה אשר" ב"מנ' קבל'; ההמשך עד לכאד' בונ' מתקשר לכאן באופן רופף; את המשפט העיקרי מייצג לא תקמ' פיה אבדן'. ניתן למקם לפני הפסוקית המשועבדת פסוקית עיקרית כגון "ביחס לאנשים אני אומר". אן אלד'ינ' כפרו ויסדונ' ענ' סביל' אללה ואלמסג'ד' אלתראמ' אלד'ינ' ג'עלנאק' ללנאס סואאן אלעאכפ' פיה ואלכאד' ומנ' ירד' פיה באלתארן בלמנ' נד'קה מנ' עד'אבן אלימן' "אך אלה אשר כחשו וישיבו מדרך אלוהים ומן המסגד הקדוש, אשר שתגוהו לבני האדם כאשר לנעצר בו כאשר ליושב הערבה. ואשר יבקש לחללו בפשע, נתן לו לחוש מעונש דאבה" בסורה 22, פסוק 25 ואילך (פסוק אחד בלבד). כאן ממלא ומנ' ירד' [...] "ואשר יבקש" את מקום המשפט עם אלד'ינ' "אלה אשר". אן אלד'ינ' כפרו באלד'כר' למא ג'אאהק' ואנה לכתאבן עיון' "אכן אלה אשר כחשו בס[פ]ר ההזרה כאשר באם. ואכן הוא ספר יקר ערך" בסורה 41, פסוק 41; שלוש המלים האחרונות מהוות את המשפט העיקרי.

מבנה דומה עם מנ' במקום "אלד'ינ'": אפמנ' הו קאאמן עלא כל נפסן במא כסבת' וג'עלו "מי הוא זה העומד על כל גפש (לראות) פעלה? וישימו" בסורה 13, פסוק 33, הוא משפט שכולו משובש. בידאוי משלים: כמנ' ל'ס כד'אלכ' "כמי שאינו כך". משובש גם המשפט אפמנ' כאנ' עלא בינתן מנ' רבה ויתלוה שאהדן מנה' ומנ' קבלה כתאב מוסא אמאמן ורחמתן אולאאק' יאמנוג' בה "האם כזה אשר אתו מופת מאת אלוהיו ונלוה אליו עד מאתו ומלפניו ספר משה מורה דרך ורחמים יאמינו בו אלה?" בסורה 11, פסוק 20. עם אד'א: וד'א קיל להמ אתקו מא בינ' אידיכמומא ת'לפכמ' לעלכמ' תרתמונ' וכי יאמר אליהם: יראו את אשר לפניכם ואשר מאחריכם, למען תרחמו", בסורה 36, פסוק 45, גם משפט זה רצוף שיבושים.

עם למא: פלמא ד'הבו בה ואג'מעו אנ' יג'עלוה פי ר'יאבת אלג'ב' "ויהי בלכתם אתו, ויוסדו יחד לשימו במעמקי הבור" בסורה 12, פסוק 15 משפטים עם, ממשיכים פשוט את סיפור העלילה. לו הושמטה למא "כאשר", היה הכול כשורה. במשפט פלמא אסלמא ותלה ללג' בינ' ונאד'ינא "וכאשר היו שניהם תמימים (עם אלוהים), וינה אותו

ערוך על פניו וקראנו לו" בסורה 37, פסוק 103 מהווה נאִדְיָנָה "וקראנו לו" וגו' את הסיפא; אפשר היה להשמיט את ן או לְמֵא "כאשר" שלפניה.

להשמטת משפט הסיפא הכולל לֶן "אילו" יש כמובן לעתים קרובות אפקט רב,³⁹ ופעולה זו, לפחות, קבילה. לעתים לֶן מקבלת משמעות של לִיֵּת "הלואי" או מקדימה שאלה אינפורמטיבית (ודאי אינפורמטיבית אירוגית), ובמקרים אלה אין מצפים למשפט עיקרי. בפעמים אחרות עשוי משפט כזה לוותר על לֶן "אילו", כמו למשל במשפט נֶאֱרַךְ גִּ'הֶנֶם אֶשֶׁךְ חֶן לֶן כִּאֲנֹו זִפְקֶהוּנ "אש הגיהנום חמה עוד יותר: (על כך עליהם לחשוב) אילו היו נבונים!" בסורה 9, פסוק 81, וכן בסורה 2, פסוקים 102, 103 (אכן, הפסוק האחרון כבר כולל משפט עם לֶן) וכן הלאה. אך לא בכל מקום מוצדקת ההשמטה, כמו למשל במשפט וְלֶן אֶנְהֶם רָדוּ מֵא אֲתֵאֶהֱמ אֵלֶה וְרִסוּלֶה וְקֵאלוּ חֶסְבָּנָא אֵלֶה סִיֵּאֵינָא אֵלֶה מִנְּפִדְלֶה וְרִסוּלֶה אֵנָא אֵלֵא אֵלֶה רֵאֵר' בּוּנ, אֲנִמָּא אִסְדָּקֵאת [...] "ואולם לו ישר בעיניהם אשר נתן להם אלוהים ושליחו ואמר: חלקנו אלוהים. נתן יתן לנו אלוהים מחסדו, ושליחו, כי אל אלוהים נערוג. אכן (מס) הצדקות [...] בסורה 9, פסוק 59 ואילך.

בסורה 24, פסוק 10 ובסורה 24, פסוק 20, שבהן מופיעה לֶןֵלֵא "לולי" היפותטית שלילית, חסר משפט הסיום. אך בדוגמה הראשונה חוזר המשפט באמצעות וְלֶןֵלֵא פִדְלֵ אֵלֶה "ולולי חסד אלוהים" שבפסוק 14, ואילו בדוגמה השנייה מופיע אותו צירוף בפסוק 20, אך באמצעו ניצבות כמה מלים זרות. משפט סיום של ממש חסר גם במשפטים וְלֶןֵלֵא רֵג' אֶלֶן מֵאֲמִנּוּנֹו וְנִסְאֶן מֵאֲמִנָּאתֶן לֵמ תֵּעֲלֻמוּהֶם אֵן תֵּטְאוּהֶם פִּתְסִיבְכֶם מִנְהֶם מֵעֵרְתֶן בְּר'רִי עֵלְמֵן לִדְח'ל אֵלֶה פִי רֶחֶמְתֶּה מִנְּיִשָּׂא לֶן תִּזְלֹו לְעֵד' בְּנָא אֵלְד'ינֵ כִּפְרוּ מִנְהֶם עֵד' אֶבְן אֵלִימֵן "ולולי אנשים מאמינים ונשים מאמינות לא ידעתם אותם, אשר יתכן כי תרמסו אותם ומצא אתכם על ידם עוון מבלי דעת. (כזאת הייתה) למען הביאו ברחמיו את אשר יחפץ. ולו יכלתם להבחין, כי אז ענשנו את הכופרים בהם עונש דאבה" בסורה 48, פסוק 25. משפט התכלית לִדְח'ל – יִשָּׂא "למען הביאו – יחפץ" עשוי עדיין להתקשר למה שקדם לו; מה שבא אחריו הוא משפט תנאי חדש. הכול שם הינו בליל אחד, ככל הנראה תוצר מבוכתו של מוחמד, שכן ההצלחה המקווה של שליחתו הדתית, ואף המובטחת, בוששה לבוא.

מבע השלילה בקוראן סוטה לעתים תכופות הרבה יותר מן הצפוי מתוך הכרת נורמת הלשון. עם זאת, יש להבחין בין אותם מקרים המופיעים תכופות גם בשירה ובפרוזה הערביות הקדומות והמציגים שימושי לשון קיימים, לבין ביטויים מזוהים המצויים לעתים רחוקות גם אצל המשוררים. בעניין זה ראו את ספרי לדקדוק (Nöldeke 1963)

39 עד כמה עז הוא האפקט מלמד הבית פֶלֶן פִי מְעֵרְכֶתֶן אֹסִיבו וְלֵאכֵן פִי דִיֵּאֵר בְּנִי מְרִינָא "לו מצאו את מותם בקרב, אך במשכנות בני מרינו" (Iṣbahānī 1285: 8: 64, 24).

90ff: [1897].⁴⁰ למקומות בקוראן המצוטטים שם בעמוד 91 החל בסורה 35, פסוק 22 ואילך ופסוקים 40, 58; סורה 41, פסוק 34 וסורה 57, פסוק 29, מצטרף גם ומא ישערקמ אנהא אד'א ג'אאת לא יאמנונ "ומא יביא אתכם לדעת, כי גם בבואם לא יאמינו" בסורה 6, פסוק 109, שם המרכיב השלילי שביסוד השאלה מובע באמצעות מלה אחת – לא "לא" – ואז המובן הוא: "ומניין יודע אתה, שהם, כאשר הוא (האות) יבוא, יהיו מאמינים?"

במספר פעלים, בעלי מובן שלילי כלשהו, מובע ברגיל משפט תלוי (כפי שמקובל תמיד בגרמנית) כחיובי.⁴¹ כך בנוי מנע "מנע" עם אַן "מכך" ש" בסורה 2, פסוק 108; סורה 9, פסוק 54; סורה 17, פסוקים 59, 94; סורה 18, פסוק 55 וסורה 38, פסוק 75. אך לעומת ומא מנעהמ אַן תקבל מנהמ נפקאתהמ "ולא מנע אשר ירצה מידם פזרונם (לצדקה)" בסורה 9, פסוק 54, מופיעים מא מנעכ אלא תסג'ד "מה עצר אותך מהשתחוות" בסורה 7, פסוק 11, וכן מא מנעכ אד' ראיתהמ ללו אלא תתבענ "מה עצר אותך, בראותך אותם כי תעו, מלכת אחרי" בסורה 20, פסוקים 94–95. כאן גם נלקח בחשבון שהמשפט העיקרי הוא שאלה המביעה שלילה. אך גם במשפט וחראמן עלא קריתן אהלכנאהא אנהמ לא ירג'עונ, בסורה 21, פסוק 95, שבו מועדף עם זאת הוואריאנט אנהמ "אכן הם"; המשפט הקודם יהיה אפוא משפט חסר מסוג זה שהובא לעיל:⁴² "אסור הוא מקום שהכחדנו: הם לא ישובו".

40 לשימוש הלשוני הכללי ראו גם: Ibn al-Anbārī 1881: 84; Ibn Sa'd 1905-1940: 5, 89,11; Ibn al-Anbārī 1881: 5 לפני הסוף; מובנו של הציטוט הנוסף של בית זה בעמוד 91 אצל Ibn al-Anbārī 1881: 139,13 איננו שערורייתי במקורו, אלא פלמ יבק ב'ין אלחי סעד בנ מאלכן ולא נהשלן אלא דמאא אלאסאוד "ובין השבטים ס' ב' מ' ונ' לא נותר דבר לבר מדם נהשי האפעה".

41 מאחר שמלים אלה (של הבעת פחד, מניעה, איסור וכיוצא באלה) יכולות ככלל לקבל מושא פשוט, פוּיטיבי לכל דבר, יש לאופן הבעה זה אחיזה בלשון, כמו למשל בשפות יוונית, לטינית וצרפתית, ואין הוא בלתי מוכר גם בלהגים הניאיר-ערביים לצורך הבעת המשפט המשועבד כנגטיבי (Landberg 1905-1913 [1901]: 2: 567ff). ל"פחדתי מכלשון", מתאים "פחדתי, שאכשל" וותר מאשר "שאני לא (אֵן, אַן לא) אכשל". אך קל להסביר מבנה זה פסיכולוגית, כמו בשלילה במשפטים הקשורים בהשוואה (צרפתית *que... ne*) ולאחר מלים כמו "קודם, לפני כן" (עד לא [סורית: כד לא], ערבית חדשה קבל' לא) (שם: 467 ואילך); גם בגרמנית שני אלה נתפסים לעתים כגאליציזמים. (הערת המתרגם: לקוחים מרובד גאלי של הלשון. אפשר שיש כאן רמזיה להשפעה צרפתית.)

42 כך אומר מוחמד: מא על'קמ אלא תמנעוה "מה לכם, למנעו?" (Ibn Hischam 1858-1860: 3) מהסוף. במשפט עיקרי שלילי: למ נאמנ אַן לא נג'ד אַמנן (Annales 1879-1901: 1, 1561); כפי שמופיע בתוך: Landberg 1905-1913 [1901]: 2: 567; פַּרראמן על'יכ אַן לא תנאל "נאסר עליך לקחת" עמר בן אבי רביעה 293, 12 כפי שמופיע בתוך: Schwarz 1893: 4,158; וכן פַּמא אלוּמ אַלבי אלא תסח'רא "ואיני מגנה את (הנשים) הלבנות על שהן לועגות", אבו אלנג'ם מתוך: Ibn al-Anbārī 1881: 131,1; אך זוהי דרכו הנועזת של משורר הרג'ז. רק את ילח'יני אלא אַחבָּה (שם: 4) יש להבין "הן מקללות אותי על שאיני אוהבו (עוד)" והבנוי באופן הסדיר. לבד מכך מגלה Ibn al-Anbārī תשומת לב מעטה יחסית למקורותיו בשאלות אלה, לבד

ועם זאת, בולטת העובדה שבקוראן מופיעה אַן "ש" במקום שבו אנו מצפים ל-אַלָּא "שלא" גם אחרי משפטים שהוראתם השלילית אינה מובנת מאליה. זהו במידת מה המצב בשתי הדוגמאות הבאות: וְאַתְּ רִקְהֶם אַן יִפְתְּנוּכְּ "נהג עימם בזהירות, פן יפתוך" בסורה 5, פסוק 49;⁴³ מַעְכּוֹפֶן אֱלָא יִבְלַרְּ מַחְלָהּ "שומר מרחק, מלהגיע למקומו" בסורה 48, פסוק 25, ובמקרים רבים דומים. גם בביטויי הישמרות, כגון אַעוֹד' בַּאֲלֵהָ "חלילה לי מאלוהים" בסורה 2, פסוק 67; מַעַאנְ' אֲלֵהָ "חלילה לנו מאלוהים" בסורה 12, פסוק 79; סִבְחָנָהּ "חלילה לו" בסורה 4, פסוק 171 (השוו גם עם סורה 11, פסוק 47 וסורה 44, פסוק 20), ניצבת פשוט אַן "ש"; כך גם בביטוי "חסה בצל האל" או פשוט ל"הישמר" עם "ש-" במקום "שלא [...]".⁴⁴ מבנה זה שכיח מאוד בקוראן, למשל במשפט וְאַלְקָא פִּי אֲלֶאֱרֵד רִואִסִּי אַן תְּמִיד בַּסּוּרָה 16, פסוק 15 ובסורה 31, פסוק 10, ודוגמה זהה נוספת יש בסורה 21, פסוק 31: "וקבע פסגות על האדמה, (למנוע) מהן שיתמוטטו".⁴⁵ פְּתִיבֵנו אַן תְּסִיבוּ קִוְּמֶן בְּג'הַאֲלֵתֶן "הישמרו היטב, (לבל) תתפרצו על אנשים מתוך בורות" בסורה 49, פסוק 6 וכן במקרים רבים נוספים. שימוש לשוני ייחודי זה לבדו נמצא כבר בערבית הקדומה, כמו בדוגמאות שמביאים למשל שוורץ (Schwarz 1893: 4, 160) ורקנדורף (Reckendorf 1895-1898: 577ff). אפשר אולי לטעון נגד מוחמד שאשמתו היחידה הייתה שכה אהב את השימוש הלשוני הזה.

הקוראן עושה שימוש ייחודי בכמה מיליות אחרות. הוא אוהב את הצירוף וְ לִן "היה חפץ", שנראה כי הוא נדיר בערבית הקדומה. אצל מען אבן אוס⁴⁶ מופיע וְ לִן אַנִּי מְעַדְמֶן "הוא מפלל, שאהיה עני". בית השיר באמאלי 1, 84, 13 שבו מופיע וְ לִן ודאי אינו קודם. בתקופה מעט מאוחרת יותר משתמשים בצירוף וְ לִן "היה חפץ" פרודק (Farazdaq) שבתוך, 82, 939; Bevan 1905-1912: 82, 939; Schwarz 1893: 315, 4; 229, 23; 47.14, 1, 82; 718, 7; Ğarīr 1313: 1, 69

בקובץ של שוורץ מופיע וְ לִן אַן "חפץ ש". משפט הסיום של מקאמה 39 של חרירי (De Sacy 1847-1853), שהמבנה שלו זהה לזה הקוראני, אינו יכול כמובן לשמש תְּגֵ'ה "ראיה" לשימוש הלשון הקלאסית. שם וְ לִן אַן הוא ביטוי שגור.

וְ לִן מופיעה בקוראן פעמים אחדות במקום וְ אַן: וְ לִן כְּרֵה אֲלִמְשַׂרְכוּנִי "ואם גם מאסו המשתפיים" בסורה 9, פסוק 33 ובסורה 61, פסוק 9; וְ לִן כְּרֵה אֲלִכַּאפְרוּנִי "ואם גם מאסו הכופרים" מופיע בסורה 40, פסוק 14 ובסורה 61, פסוק 8; וְ לִן כְּרֵה אֲלִמְג'רִמוּנִי "ואם

מפראא בעל החוש הלשוני המפותח. השווה ל: Ibn Manẓūr 1300-1307: 20, 353ff.

43 "פן" שלנו מוביל למובן השלילי; אחרת ניתן היה להבין "הישמר, מכך שהם (לא) יפתוך".

44 ראו למשל: פְּתַחְרֵגִי מִן קַתְלָנָא אַן תַּאֲתִמִּי "הפנימי בהכרתך את מותנו, לבל תעשי רע", Schwarz 1893: 4,158.

45 לפי תיאור העולם הילדוטי, ההרים מספקים את היציבות הנחוצה, מעין מעגנים.

46 כפי שמופיע בתוך: Schwarz 1893: 3, 37.

47 המהדיר ניקד כאן, בצדק רב, הֵד לִן "טוב היה אם".

גם מאסו הודים" מופיע בסורה 8, פסוק 8, ובסורה 10, פסוק 82; אִלֵּן כָּאֵנוּ לֹא יִמְלֻכּוּנָּה שִׁיאָן "האם גם לו לא ישלטו במאומה?" בסורה 39, פסוק 43. אמנם ניתן היה להניח שכאן הוצגה באירוניה העובדה הוודאית כאי ודאית: "זה עשוי להיות בלתי נעים אפילו לעובדי האלילים" וכדומה. אך זה עלול היה להישמע מגושם אם אחי יוסף יעלו לפני אביהם את התוכנית שרקמו במלים: וּמֵא אַנְתָּ בְּמֶאֱמָנָן לְנֵא וְלֵן כְּנֵא סֵאדְקִינָּה בסורה 12, פסוק 17, ובתרגום: "אך אתה אינך מאמין לנו, גם לו היינו מדברים אמת", בעודם רוצים לומר: "גם אם אנו דוברים אמת". השימוש במלה לֵּלֵא "האם לא?", "לא צריך?", במקומה של "למה לא?" פופולרי מאוד בקוראן; הוא הדין לגבי המלה הֵּלֵא. אני מכיר שימוש כזה במלה לֵּלֵא מבית בשירו של ג'ריר: תַּעְדוּנָּה עֶקְךָ אֵלְנִיב אֶפְדֵּל מִגְ'דְכָּמְ בְּנִי דוֹטְרֵא לֵּלֵא אֵלְכָמִי אֵלְמִקְנֵעֵא "אתם חושבים את שחיתת הגמלים הקשישים כתפארת נעלה, אתם אספסוף; מדוע לא את הלוחמים עוטי השריון הכבד?" Mubarrad 1864-1892 : 158, 1; Hamāsa 1846-1848: 540, 16; Ibn Manzūr) 1300-1307: 360, 4, 20; Bagdādī 1299: 1, 129, 6 הללו, שכן הטקסט המודפס של הדיואן (Ġarir 1313: 1, 158, 4) החליף את לֵּלֵא "לולי" החריגה, שג'ריר שאל אולי מהקוראן, במלה הֵּלֵא "האם לא" השגורה. הראשונה שימשה ודאי בלשון הדיבור של מכה ואולי גם של מדינה. אחד מחברי הנביא השתמש בה (Ibn Sa'd 1905-1940: 4, 2, 37- 38, 10). במקומה מופיעה אצל אבן סעד לֵּמֵא "לולי" (Ibn Sa'd 1905-1940: 2,1,81, 7), המופיעה בקוראן פעם אחת בהוראת לֵּלֵא זו בסורה 57, פסוק 15.

אני מניח שגם מילית השלילה אֵן, השגורה כל כך בקוראן, הייתה בשימוש במכה ובמדינה. היא מופיעה בדבריה של בת מכה ב-9, 1435, 1: Annales 1879-1901: 11, 42, 4, 42, 11: Iṣḥāhānī 1285: 4, 42, 11: Buḥārī 1862-1908: 3, 62, 4, 42, 11: Ibn Hišcham) היא שונתה, וכך גם אצל אנשים ממדינה וסביבתה הקרובה (Ibn Hišcham) ;(Annales 1879-1901: 1: 1335, 10 ובתוך 1858-1860: 458, 8 Ibn Hišcham) ;(Annales 1879-1901: 1: 1422, 16 ובתוך 1858-1860: 577, 3 1858-1860: 674, 9 ובתוך: 1: 1471, 8; Annales 1879-1901: 1: 1471, 8: 48. לפי כתב יד אחד.⁴⁸ ל התכלית אינה נדירה בקוראן במקום שהיינו מצפים שיהיה בו ביטוי המשך. כך גם וּמִנְכָּמְ מִן יָדֵּא אֵלֵא אֵרְדֵּל אֵלְעִמְר לְכִילֵא יַעֲלֵמ מִן בְּעַד עֲלָמִן שִׁיאָן "כאלה ואחרים מביניכם הוא (האל) משיב לחיי מצוקה, כדי שלא ידע דבר לאחר ידיעה (שהייתה לו)" בסורה 22, פסוק 5. מדוגמה זו ודומות לה ניתן היה להניח שהנביא מבטא כאן את המשכיות האירועים ככוונת אללה. במציאות אין הצדקה של ממש להבדיל בין תוצאה לכוונה.

על אי בהירות דומה ניתן להצביע במשפט ליעלמאן קך אבֿלר' ורסאלאת רבהמ' "למען ידע כי הודיעו את דברי אלוהיהם" בסורה 72, פסוק 28, שם "ש" ניצבת במקום "אם". וכך אי אפשר להבדיל די הצורך בין הרצון של אללה לדעת לבין הידיעה עצמה. כפי שהקוראן קוטע תכופות נושא באמצעות טיפול ארכני באחר, ואחר שב אל הראשון, כך יש בו גם ביטויי הסגר קצרים רבים. לעתים ביטויים אלה הם במקומם. כך בסורה 71, פסוק 10, אנה כאנ ר'פארן "כי סלח הוא" אינו מפריע לרצף בין מה שאחריו לזה שלפניו; ניתן היה ודאי לוותר על השחלת בל טבע אללה עליהא בכפרהמ פלא יאמנונז אלא קלין "לא כי אלוהים חתם את לבותם בכחשם, ולא יאמינו וולתי מעט" בסורה 4, פסוק 155, שהמשפט השני בו מוביל להריזה. הסיבה לכך בסורה 38, פסוק 70. הדברים אמורים גם לגבי האמירה הנמרצת לים לכ מזן אלאמר שיאן "אין לך דבר להגיד על כך (אל תערב)" בסורה 3, פסוק 123, שהוכנסה בדין באמצע הקביעה אודות אי ביטחוננו של זה לגבי מעשיו של האל, בהתאמה לאמירה שהשמיעו המאמינים שהוטעו להאמין בתקוות הניצחון (פסוק 154). ואולם ביטויי הסגר כמו ואללה אעלמ במא ודעת וליס אלד'כך כאלאנת'א "ואלוהים הוא היודע את אשר ילדה, כי לא כוכר הנקבה" בסורה 3, פסוק 36, או קל אנ אלהדא הדא אללה "אמור: אורח המישרים הוא אורח אלוהים" בסורה 3, פסוק 73, אינם מתאימים. דבר זה נכון גם במקרים רבים אחרים ובהם גם הרבה משפטי סיום של חריזה; ראו לעיל.

צוין כבר לעיל כי פסקאות רבות בקוראן נבנו בצורה מגושמת או לא ברורה. בנוסף לסורה 6, פסוק 99, וסורה 48, פסוק 25, למשל, ראוי לשים לב גם לסורה 10, פסוק 3, שם הצירוף אנ אוחינא [...] רבהמ' "כי גלינו אוון [...] אלוהיהם" שייך באותה מידה ל-אכאנז ללנאס עג'בן "האם יפלא בעיני האנשים" ול-קאל אלכאפונז "הכופרים אמרו", כך שיש לוותר על צירוף ההתחלה או על זה של הסיום. דוגמה נוספת היא סורה 9, פסוק 92, שם מבטאת המלה קלת "ותאמר" מבע של מצב כדי להשיג פיקציה של פסקה תקינה.

השובה העובדה שזכות החוש הלשוני הבריא של הערבים, הם נשמרו מלקבל את המזוריות ואת החולשות הייחודיות של לשון הקוראן. אמנם הם ראו בלשון זו את הביטוי הנעלה של הבלתי ניתן להשוואה, האמירה האלוהית, אך לא חשבו לקבלה כלשון בני אדם. כך חיברו גם את הפרוזה החרוזה בשונה מהאופן שבו היא מופיעה אצל הנביא. הקוראן מהווה ספרות העומדת לעצמה, ללא אבות קודמים וללא יורשים.⁴⁹ גם אם חלקים וביטויים ספורים המופיעים בקוראן משמשים סופרים ערבים כקישוט,

49 חיקויים מאוחרים של הקוראן, אשר כמוהו ביקשו ייחוס למוצא אלוהי, כמו הסורה השיעית ("תולדות הקוראן" 221 ואילך) וביטויי ההתגלות של הבאב אינם יכולים להחשב כממשיכים של ממש לדרך זו.

וככל שרבים המניידיזמים בכתיבתם, אף זרות לשונית אחת אינה ממלאת אצלם תפקיד כלשהו.

מגרמנית: רפי טלמון

ביבליוגרפיה*

מקורות:

Abū Tamām, 1846. *Ḥamāsa oder die ältesten arabischen Volkslieder, gesammelt von, und erläutert von Friedrich Rückert*, Teil 1-2, Stuttgart.

Ahlwardt, Wilhelm., 1870. *The Divans of the Six Ancient Arabic Poets*, London.

Annales quos scripsit, Abu Djarir Mohammed ibn Djarir al-Tabari, 1879-1901. cum aliis edidit M.J. De Goeje. Leiden.

Bağdādī, 'Abd al-Qādir b.'Umar, 1299. *Ḥizānat al-adab*, Cairo.

Bevan A.A. (ed.), 1905-1912. *Naqā'id Ḥarīr wal-Farazdaq*, Leiden.

Buḥārī, Muḥammad b. Ismā'il, 1862-1908. *Ṣaḥīḥī*, L. Krehl and Theodor Willem Juynboll (eds.), Leiden.

Fleischer, H. O., 1846-1848. *Beidhawī Commentarius in Coranum ex codd, parisiensibus dresdensibus et libsiensibus*, 2 vols.

Ḥarīr, 1313. *Dīwān*, M. 'A. al-Šwāribī and M. Ṣabrī (eds.), Cairo.

Ibn al-Anbārī, Muḥammad b. al-Qāsim, 1881. *Kitābo-'l-adhdād*, sive Liber de vocabulis. arabicis quae plures habent significationes inter se oppositas. Edit M. Th. Houtsma.

Ibn Hischam, 1858-1860. *Das Leben Muḥammed's nach Muḥammed ibn Ishāk*, bearbeitet von Abd el-Mālik ibn Hischām, Hrsg. von F. Wüstenfeld. Bd. 1, 1-2: Text. Bd. 2: Einleitung, Anmerkungen und Register. 2 in 3 Bdn, Göttingen.

Ibn Manẓūr, Abū l-Faḍl Ḡamāl al-Dīn, 1300-1307. *Lisān al-'Arab*, Cairo.

Ibn Sa'd, Muhammad, 1905-1940. *Kitāb al-ṭabaqāt al-kabīr*, Biographien Muḥammads, seiner Gefährten und der späteren Träger des Islams bis zum Jahre 230 der Flucht. Hrsg. von E. Sachau. 9 in 15 Bdn, Leiden.

Iṣbahānī, Abū l-Faraḡ, 1285. *Kitāb al-aḡānī*, 20 vols., Cairo.

Kosegarten, J., 1854. *The Hudsailian Poems*, 3 vols., London.

* הערת מערכת: מתוך רצון לשמור על נאמנות המקור, הותרנו את המקורות בשפה הערבית, בתעתיק גרמני.

- Mubarrad, Muḥammad b. Yazīd Abō I-'Abbās, 1864-1892. *al-Kāmil*, William Wright (ed.), 2 vols., Leipzig.
- Nāṣri, Chosrau, 1881. *Sefer nameh*, Ch. Schefer (ed.), Paris.
- Schwarz, P., 1893. *Ein arabischer Dichter der Umajjadzeit*, Leipzig.
- Schwarz, P., (ed.), 1903. *Gedichte des Ma'n ibn Aws*, Leipzig.
- Sbawayhi, Abū Biṣr 'Amr b. 'Uṭmān, 1881-85. *Kitāb*, Harwig Derenbourg (ed.), 2 vols., Paris.
- De Sacy, Silvestre, A.I., 1847-1853. *Les séances de Hariri abu Muh al-Qāsim*, publiées en Arabe avec un commentaire choisi, Paris.
- Vollers, J. A., 1877-1884. *Firdussii Liber Regum, qui inscribitur Schahname*, I-III, Leiden.

ספרות מחקר:

- Ewald, Georg Heinrich August, 1831-1833. *Grammatica critica linguae arabica*, Libsiae.
- Goldziher, Ignaz, 1889-1890. *Muhammedanische Studien*, Halle.
- De-Landberg, Carlo, 1905-1913 [1901]. *Études sur les dialectes de l'Arabie méridionale*, Haḍramoût I II, III, Leiden.
- Nöldeke, Theodor, 1856. *De origine et compositione Surarum qoranicarum ipsiusque Qorani*, Ph. D. Dissertation, Göttingen.
- Nöldeke, Theodor, 1860. *Geschichte des Qorans*, Göttingen.
- Schwally, Friedrich, 1909. *Bearbeitet von*, Leipzig. ראו גם מהדורה שניה מוערת וערוכה.
- Bergstässer and Pretzel 1961 [1938]. *Die Geschichte des Qorantexts*, Wiesbaden.
ראו גם תוספת למהדורה השנייה:
- Nöldeke, Theodor, 1875. *Mandäische Grammatik, Mit einer lithographirten Tafel der mandäischen Schriftzeichen*, Halle.
- Nöldeke, Theodor, 1898. *Kurzgefaßte syrische Grammatik*, Mit einer Schrifttafel von J. Euting, 2. Aufl. Leipzig.
- Nöldeke, Theodor, 1910. "Stilistische und syntaktische Eigentümlichkeiten der Sprache des Korāns", in: *Neue Beiträge zur semitischen Sprachwissenschaft*, Strassburg and Trübner, 5-23.
- Nöldeke, Theodor, 1910a. "Der Korān und die 'Arabīja", *Neue Beiträge zur semitischen Sprachwissenschaft*, Strassburg, 1-5.
- Nöldeke, Theodor, 1963 [1897]. "Zur Grammatik des classischen Arabisch", Im Anhang: *Die Handschriftlichen Ergänzungen in dem Handexemplar Theodor Nöldekes bearbeitet und mit Zusätzen versehen von Anton Spitaler*, Darmstadt.

יחודים סגנוניים ותחביריים של לשון הקוראן

Reckendorf, Hermann, 1895-98. *Syntaktische Verhältnisse des Arabischen*, Leiden.

Vollers, Karl, 1906. *Volkssprache und Schriftsprache im alten Arabien*, Strassburg.

Wellhausen, J., 1884. *Letzter Teil der Lieder der Hudhailiten* 4, Berlin.